PAPINIANVS

Iosephi de Rusticis Patricij ac I. C. Aquilani

LIBELLVS

IN AEMILII PAVLI PAPINIANI

IVRISCONSVLTI VITAM.

Ad Illustriss. atque Excellentiss. Dominum

DON FRANCISCVM DE CASTRO,

Comitem Castri, Ducem Larenzani,

ORDINIS SANCTI IACOBI DE SPATA,

COMMENDATARIVM ORNACCHII,

Pro Inuictissimo, Potentissimoque DON PHILIPPO III. AVSTRIACO,
Hispaniarum Rege Catholico, apud Summum Pont. Legatum.

VENETIIS Apud Hæredem Damiani Zenarij M DC XIII.

Permissu Superiorum, & Priuilegijs.

ILLVSTRISSIMO,

AC EXCELLENTISSIMO DOMINO

DON FRANCISCO DE CASTRO

Comiti Castri, Duci Larenzani,

ORDINIS SANCTI IACOBI DE SPATA, COMMENDATARIO ORNACCHII,

Pro Gloriosissimo Augustissimoq. DON PHILIPPO III. AVSTRIACO Hispaniarum Rege Catholico, apud Pont. Opt. Max. Legato Amplissimo.

Iosephus de Rusticis Iurisconsultus Aquilanus P.

NTER alia illustria memoratuque digna quæ Græcorum annalibus continentur, illud permagnum adesse comperi, Athenis Sapientes Viros disceptasse plurimum, quid hominibus difficilius contingeret, dum vitalem hanc auram carperent, in eamque opinionem tandem deuenisse, ingentem laborem in conciliandis animis, aliosque homines ad sui votum trahendos, alliciendosque versari, idque non alio nos assequi, quàm eloquentia, & dicendi (quam appellant) arte, eamque si attingere cælorum benignitate, exercitatione, variarum scientiarum, ac rerum cognitione liceat, nescio quid quasi diuinum, & excelsum ad omnia obtinendum assecutos fuisse, dubio procul sit autumandum. Non mirum si apud Græcos ipsos primum, deinde apud Romanos studium hoc adeo inoleuit, & increbruit, vt nulli rei homines ardentius, & vehementius incumberent, quàm eloquentiæ, ad persuadendum, superandum, alliciendum, ad sensus animorum, atque motus, vel inflammandos, vel etiam extinguendos, Vt enim hominis decus omnium confessione est ingenium, sic ingenij ipsius lumen est eloquentia. Quamuis autem multi huic arti se dediderint, perpauci nihilominus Oratores antiquitus, successiuis verò temporibus longè pauciores fuisse visos, qui tanta copia verborum, dicendi vi, exemplis, eruditioneque fulgerent, vt Claros inter Oratores ascribi possent, nemo enim in Oratorum numero est habendus, qui non sit omnibus ijs artibus quæ sunt libero ho-

 mine

mine dignæ perpolitus. Hanc sanè felicitatem Princeps Magnanime quasi diuinitatis quodam afflatu innataque virtute te numeris omnibus consecutum fuisse quis ignorat? ad tuam nanque Nobilitatem vetustæque Prosapiæ Celsitudinem variarum scientiarum ornamentum addidisti, & inter alias eloquentiam, cuius vim affabrè adeo attigisti, vt summi Oratoris nomen, gradumque promerueris, imo clarissimos Oratores hac arte non tantum adæquaueris, sed longo interuallo admirabiliter superaueris, vt dum te Proceres orantem, ac declamantem audiunt, alterum Demosthenem, aut Periclem, alterum Q. Hortensium, aut L. Crassum, quinimo Tullium ipsum Ciceronem, istisque omnibus eminentiorem audire credant. Quid aliud Illustrissime, atque Excellentissime Princeps, dispersos homines vnum in locum potuit congregare, aut à fera agrestique vita ad hunc hominum ciuilem cultum deducere, aut iam constitutis ciuitatibus, leges, iudicia, iura describere? Quid Sabinorum connubia coniungere, aut finitimorum vim Vrbe à Romulo condita reprimere? Quid denique exercitus ad acriter cum hoste pugnandum ardentius inflammare, militesque ad ingentia Flumina transuehendum, altissimos montes, & horridos ascendendum, ac pertranseundum, frigora, niues, imbres, immensosque calores patienter, atque animose tolerandum famem, & sitim etiam, quam exercituum Ducum eloquentia, quam illorum Romanorum Consulum incitatio? Hoc tu bene nosti, cum non minus armorum peritia valeas, ac belli exercitatione, disciplinaque præfulgeas, quàm aliarum disciplinarum dignitate, Antecessoresque tui idem apprime nouerunt, cum tot discrimina ad obtinendos honorificos triumphos, pertulerint, ex quibus immortalitatis famam sibi conquisierunt. Extollitur quidem Generis Nobilitas, placent diuitiæ, laudantur Dominia, sed si Marti coniunctam Mineruam intueamur, in viro inquam Nobili militiam, atque sapientiam, nihil pulchrius, nihil dignius intueri fas est, tuncque videtur veluti lucentem Gemmam fuluo auro colligare. Hinc factum est, quod GLORIOSISSIMVS ATQVE CATHOLICVS DON PHILIPPVS III. POTENTISSIMVS REX noster, ex tota Hispania, quæ vt aliarum Nobilium rerum omnium opulentissima sic virorum fortium, ingeniorumque sublimium generosa procreatrix te vnum clarissimum, ac verum alumnum ad PAVLVM V. Pontificem Maximum Legatum Amplissimum delegit, ac misit, quòd Romæ maneres cum Pontifice ipso, Cardinalibus alijsque Magnatibus grauia imo ardua vice OPTIMI REGIS gereres, conferres, resolueres, prouideres, quæ non solum Italiæ, sed totius Orbis tranquillitatem, ac potissimum Fidei defensionem, splendorem, incolumitatemque respicerent. Quo in munere te Principem tanta affabilitate, prudentia, mansuetudine, ac erga REGEM fide, in omnesque beneficentia ostendisti, vt omnes gentes summis te laudibus efferant, tuasque excelsas virtutes atque egregia præclaraque facinora admirentur, cum verè sis virtutum omnium exemplar, teque veluti quandam Græcorum normam imitentur, & vbique locorum viuis ac indefessis vocibus te sublimissimi animi Principem prædicent. Quantum autem in negotio illo proximis hisce temporibus quum non ab re verebatur, quod vniuersa Italia dissentionibus ac belli facibus arderet, ignisque trans Alpes irreperet, fortiter magnanimiter ac incessanter iussu AVGVSTISSIMI REGIS AVSTRIACI egeris, felix exitus apertissimè testatur, cum Venetijs non recesseris, donec inter Summum Pontificem PAVLVM V. Venetiarumque Rempublicam tranquilla omnia pacataque reliqueris. percurrit rumor tantorum ornamentorum non solum ad omnes Italiæ oras, ad Felices Hispanias, ac alias vltra montes regiones, sed ad Indos vsque, imo super Garamantas.

Vellem

Vellem ornatissimis, & grauissimis verbis tuum immortalitate dignum ingenium, summam authoritatem, Nobilitatem permaximam, omnia vitæ consilia, Antecessorum tuorum florentissimam gloriam, pro dignitate prosequi, sed dum hæc mente reuoluo, in immensum trahor, videoque vires deficere, voces faucibus hærere, amplitudineque rei pectus adeo comprimi vt vix fari possim, vndè nón vagabitur Princeps optime oratio mea longius. Quid enim pluribus opus est, si tua Triumphalia duris incisa marmoribus ad memoriæ æternitatem fuerunt, dum hoc in Regno Neapolis pro PHILIPPO II. REGE vices supremas obtinuisti, teque E'ξοχον ἡρώων illud optimè gubernantem inspeximus? vbi nunc Illustrissimi ac Excellentissimi Domini Don Fernandi de Castro Fratris tui eadem sublimi authoritate, & non absimili in regendo gubernandoque iustitia atque clementia felicissimè potimur. His ego Heroicis factis allectus, & incensus, dum REGI MAXIMO offerre aliquid valdè cupiebam, vt illi meam singularem deuotionem humiliter Domus inclytæ de Castro fauoribus ac protectione insinuarem, Don Petrum Fernandumque tuum scriptis orarem, vt REGI ipsi mea quædam Commentaria excudenda ad Papiniani illud Responsum lib. IX. offerre dignaretur, illico in animum venit, vt & tibi Principi Nobilissimo meorum laborum quidpiam, licet modicum, pro tua Amplitudine, sed vna me ipsum consecrarem. Proinde libellum qui Papinianus inscribitur, vitam acutissimi huius Iurisconsulti continentem tuo Nomini illustrissimo dedico, qui cum vetustatem quandam redoleat, in eoque multa conspiciantur quæ passim nequeunt inueniri, neque communia, & è medio sublata videantur; fortassè tibi Principi doctissimo (qui primis scientijs ac sublimarum rerum cognitione delectaris) iniucunda non erunt. Quod si Cęlorum beneficio, tuaq. ineffabili benignitate contigerit, nihil gratius, nihil optabilius toto vitæ tempore euenire mihi poterit. Fateor rei exiguitatem, voluissem longè maiora atque excelsiora conferre, sublimissimis ènimuero dignus conspicetis: sed si animi vim atque magnitudinem intueri dignaberis, munus hoc non exiguum aut leue arbitraberis, cum soleas humilia sereno vultu excipere, dum tamen, vt ita dixerim κόδα λιμὸν χὴρ tibi offerantur at inscribantur. Vale sæculi huius clarissimum ornamentum, & Hispaniarum sidus fulgentissimum.

AQVILAE SAMNITVM.

ILLVSTRISSIMO DOMINO FVLVIO CONSTANTIO, EQVITI PRIMARIO, PATRICIOQVE CIVITATIS NEAPOLIS, MARCHIONI CORLETI, AMPLISSIMI REGII PRAETORII

Præfecto meritiſs. Iuriſconſultoq; eminentiſs.

Ioſephus de Ruſticis Iuriſconſultus Aquilanus Salutem.

LVRA *me de Aemilio Papiniano acutiſſimi ingenij Iuriſconſulto ad ſcribendum impulerunt, mentio argenteæ vrnæ eius cum cineribus inſcriptioneque propè Tibur repertæ à Bartolemæo Socino Senenſi facta, vt ipſum immortalibus dignum laudibus Doctorem pro viribus quaſi tuerer, germanamque nihilominus inſcriptionem à nonnullis concelebratam, & ex antiquo lapide erutam afferrem, ac non minus vt pro malo (liceat ſic dicere) Socino, ipſi ſubtiliſſimo legum Interpreti, bonum aliqua ex parte rependerem. Cum enim eius præclara volumina præ manibus admirabili doctrina delectatus frequenter habuerim, & cum eius quaſi Diuinum ingenium contemplatus eas ſubtilitates penetrare ſtuduerim, tantum laboris, temporis ac cogitationis impendi, vt viribus non mediocriter debilitatus, agnouerim nocuiſſe ac profeciſſe ſimul illius peracutas nobileſque commentationes indagaſſe, diſceptationibus quandoque impugnaſſe, ſæpeque excepiſſe, ac fortaſſe proprij ſenſibus roboraſſe. Quoniam verò multos reperi qui Papiniani curſim imò raptim meminerunt, nullum autem qui exactè (parcat mihi Rutilius) eius vitam ſcripſerit, in mentem venit illam vberiori ſtylo deſcriptam poſteris demandare, vt ijdem de Papiniano ampliora illuſtrioraque dicendi occaſionem relinquerem. Denique cum ad ſubſtitutiones, & fideicommiſſa plus ſatis animum ac ſtudium conuerterim, vt videar res alias aliquando deguſtaſſe, ſciuiſſeque manum de illa tabula tollere, vitio nanque Pyreico Serapionique arte paucis poſtferendis datum fuit, quòd certas res tantum pingerent, alias nequaquam, imò Serapionem omnia adamuſſim pinxiſſe, hominem tamen pingere nunquam potuiſſe. exceſſi coniecturarum fines, dum vt Homerus* Πάντων μὲν κόρος ἐστὶ, καὶ ὕπνου καὶ φιλότητος, *atque alias materias non paucis vigilijs à me digeſtas literis exaraui, eas etiam quæ elegantiori cognitione dignæ exiſtunt, vt puta Aemilij Papiniani vitam ſiue hiſtoriam, in qua non-*

nulla

nulla ex vetustatis penetralibus deprompta inuenire fas est. Cum verò Nobilissimi ingenij Principem Don Franciscum de Castro Illustrissimum atque Excellentissimum ad Pontificem Maximum pro Catholico nostro Rege Legatum, cuius Celsitudinem tu Fului Constanti Illustrissime valde admiraris & suspicis, non minus hisce studijs quam aliarum scientiarum altissimis inuestigationibus delectari nouerim, omnesque alliciat ad se colendum, & obseruandum, libellum ipsum tantæ Amplitudini inscribere pereximium autumaui. Cæterum quia vt Socrates apud Græcos oraculo Apollinis Pythij prælatus cunctis, sic tu Nobilissime Fului viuæ vocis Don Philippi II. Regis Austriaci oraculo, quod longè magis est, post Consiliarij celeberrimum munus apud Sacrum Consilium Sanctæ Claræ amplissimum sanè Regis Concistorium gloriose præstitum, postque alia præclara à te gesta, in eius supremo Prætorio Præfectum, siue Regentem ad Regiam Cancellariam electus ac prælatus, cunctis gentibus conspicuus existis, & admirabilis & ἥτέ σε φασι τῶν φρενὰς ἔμμεναι ἄλλων, hoc enim gignit excelsa virtus in te prægrandis, vetustissima Nobilitas in te perinsignis, ac summa integritas qua plurimum emicas; te etiam ego delegi vt tanquam alter Vlpianus aut Scæuola quos eminentissimè scientia ingenioque non solum imitaris, sed antecellis, Opus istud de Papiniano meum qua soles benignitate, & humanitate Principi ipsi Don Francisco quem cum Illustrissimo ac Excellentissimo D. Don Petro Fernando de Castro nunc Neapolis optimo Prorege eius Fratre patronum mihi statui, offerre digneris, vt hinc ille meam perpetuam obseruantiam concipiat, tu verò officij ac deuotionis meæ vim maximam, pro compertoque habeas, hoc abs te primariæ Neapolitanæ Nobilitatis Equite incomparabili, Iurisconsultoque præstantissimo atque sapientissimo ad singularem gratiam me relaturum. Vale AQVILAE *Samnitum.*

IN ACVTISSIMVM IVRISCONSVLTVM D. IOSEPHVM DE RVSTICIS,

Optimè de Papiniano meritum.

MERCVRII FONTIS I.V. DOCT. Abbatis S. Siluestri.

RVSTICVS *argento clausos quos repperit vndis*
Proiecit cineres PAPINIANE *tuos.*
Rusticus argentum retinet, seruanda repellit
Quo tua de memori pectore facta cadant.
RVSTICVS *exoritur titulis insignis auitis,*
Viuida in hoc VIRTVS NOBILITASQ. *micat.*
Hic apices, aciemque tuam referabit, is Orbi
Primus inoffenso calle legendus erit.
Sed quamuis sit nomen idem sortitus vterque
Non facit hoc illos nomine reque pares.

ELEGIA IN LAVDEM AVCTORIS.

PAPINIANI CINERES.

HIERONYMI RIVERII AQVILANI, è Societate IESV.

SVPREMOS *cineres, & marmora cæsa sepulchri*
Rusticus in medio rure reperta fodit.
Ignarus tituli, lapidis contentus honore
Præterit elogium Papiniane tuum.
Credit auarus opes immensum condere saxum:
Arida sed gelidus protulit ossa silex.
Felix sorte tua es, si verum congeris aurum:
Prome hinc Samnitũ Regia quicquid habet.
Nunquam tale decus meruerunt claudere saxa:
Nunquam tale dedit diuite terra sinu.
Quo ruis ah demens? ah quis furor impius? ah sic
Effundis cineres, quos tegit vrna breues?
Quid Pharius lapis ad cinerem, quem profluis? auro
Dignior, idæo dignior est lapide.
Ergo iuris honos inhumatæ iacebis arena?
Et tua inoffensus proteret ossa pedes?
Ergo vacans tituli, & digno cassus honore
Puluis eris? puluis nude legeris humo?
Heu male suada fames auri furata sepulchrum.
O saltem patria hæc ossa recondat humus.
Aut tegat ignota cumulus vallatus arena:
Aut vmbra crebris arbor amica comis.
O populi permixta tuas monumenta reseruent
Relliquias: media non iuuat esse via.
Heu vereare decus legum, o nunc marmora reddit
RVSTICVS, *& priscum cum lapide elogium.*
RVSTICVS *insignis proauis ab origine longa*
RVSTICVS *hic tantum nomina ruris habet.*
Iura legit, non ossa legit, monumenta laboris
Eruit ex humili semisepulta solo.
Prospecta meliore locat; lucem addit, vt omni
Qui legit in salebris non cadat ille tuis.
Circum honor exculta lingua nitidissimus ornat,
Et mentem claudunt aurea sensa tuum.
Quid quereris sortem ad tumulos elate superbos?
Proque vno elogio tot meritus titulos?
Cur nunc inuideas ditissime Mausolæa?
RVSTICVS *ossa, tuum & nomen ad astra tulit.*
Heu tibi regali placeas Auguste sepulchro:
Tempus edax auido, marmora dente vorat.
Atque vbi visuntur Regum monumenta superbum
Siue lapis Cyri, siue Africane tuus.
Corruit ah male fulsa silex, & fraudat honore
Depositum, sic cum marmore fama perit.
Charta quidem nunquam morituros seruat honores:
Non vrna, chartis nomina crede magis.

SAPIENTISSIMO, ac excellentiss. LL. Interpreti, D. IOSEPHO DE RVSTICIS AQVILANO.

Didacus Castellioneus Iurisconf.

TANTVS *es & talis dicendo iure,* PHILIPPVM
Ter magnum vt scriptis promereare tuis.

AD LECTOREM.

ETSI varia hominum cernantur studia saluberrima ad optimarum artium institutionem proprio quodam iure constituta, Historiam tamen præteritarum rerum omnibus præstare exploratum est, quæ licet priscis nil aliud esset nisi annalium confectio, cuius rei memoriæque publicæ retinendæ causa ab initio rerum Romanarum usque ad P. Mutium Pontificem Max. res omnes singulorum annorum mandabat literis Pontifex Maximus, efferebatque in album, tabulamque domi proponebat, potestas ut esset Populo cognoscendi, qui etiam nunc annales Maximi nominantur. Quod genus scribendi apud Græcos Pherecides, Hellonicus, Accusilas receperunt, ampliorem nihilominus campum in Græcia ipsa labentibus annis studium istud obtinuit, Herodotus nanque, Tucidides, & Syracusius Phillistus ornatiori politiorique methodo historias conscribere cæperunt, necnon Theopompus & Ephotus, ut Cicero in Oratore meminit: apud nostrates autem longè plures qui hac arte claruerunt, nempè C. Crispus Sallustius Amiterninus extra controuersiam Romana primus in historia, Titus Liuius, nec C. Iulium Cæsarem præterierim, qui admodum illustres Commentarios Senatui Populoque Romano dicauit, in quibus de omnibus literis non secus, ac de ciuitatibus, prouincijs, Regnis, gentibusque fortissimis a se subactis gloriosissimè duplicem triumphum ducere visus est. Nec mirum esse debet tot viros præstantes ingenio Historiæ operam nauasse, illa nanque testis est temporum, lux veritatis, vita memoriæ, magistra vitæ, nuncia vetustatis, cumque non alia voce nisi oratoris immortalitate digna sit commendari, quo eloquentiam ad historiæ laudes explicandas conquiram, quo rerum copiam, sententiarum varietatem, rhetoris grauitatem assequar, ad ipsius dignitatem si non augendam saltem iustè explicandam feliciterque exornandam? rectius itaque & congruentius erit, munus hoc historicis ipsis imò rhetoribus relinquere, qui ex clarissimis ipsorummet rhetorum officinis omne artificium dicendi, rerum frequentiam, verborum ac sententiarum numerum depromant, quandoquidem nihil esse potest historia præstantius, nihil quod hominum aut auribus aut mentibus iucundius percipi possit, ac admirabilius nihil quam res splendore illustrata historiæ. Quia autem studium hoc aut seriem temporum, aut locorum, aut hominum, aut actionum, & rerum gestarum formas similitudinesque complectitur, nullum censeo ex his fortasse utilius, aut præclarius monumentum quam quod in illustrium virorum vitis, & gestis conscribendis versatur: quo in genere Plutarchum Mineruæ miraculum, & totius Græciæ illæsum honorem Athenis præfulsisse constat, Romæ verò P. Cornelium Tacitum, C. Suetonium Tranquillum, Aelium Spartianum, pluresque alios excelluisse, qui maxima exemplaria virtutum, res mirificas, gesta insignia, ac trophea victricia accuratè orbi depinxerunt; nec vitia prorsus detestando reticuerunt, aut obumbrarunt, ut ex his omnibus possemus immoderatos appetitus effrenatosque animi motus velut ex nobili quadam Philosophia coercere, animumque ipsum ad virtutem, ad gloriam, ad æternitatem impellere. Cumque Milciadis Tropheum mihi in mentem venit quod Thæseum incendebat, historiæ quoddam simulachrum contemplor, quæ nos præclarorum

virorum

virorum gestis antepositis ad sublimia excitat atque erigit, vt & illos antiquos Heroas gloriosè imitemur, non minus tacito quodam sensu, & tanquam mutis vocibus efflagitat: existimo etiam hasce præstantium virorum vitas antidotum efficax ad nos præseruandum ne vitiorum oblectamentis quasi venenosorum aspidum morsibus cruciemur, & intereamus. Rerum nanque imperiti qui vniuscuiusque rei de rebus ante gestis exempla petere non possunt, per imprudentiam, vt ad Herennium Cicero, facile deducuntur in fraudem, at qui sciunt quid alijs acciderit, facilè ex aliorum euentibus suis rationibus possunt prouidere. Porrò idem studium adeò antiquitati placuit, quòd Pomponius iuris originem pandens, de antiquis Iurisconsultis plurima, & quidem præclara attulerit, Bernardinoque Rutilio viro insigni non leuem occasionem dederit eorundem Iurisconsultorum vitas exactius eleganti volumine perstringendi, in quo cum Aemilij Pauli Papiniani vitam quam breuissime conciseque descriptam vidissem, non ab re proposui de eo aliqua longiori oratione proferre, vt pauca forsitan deessent, quæ pro historia eius originis, eruditionis, & iuris ciuilis eminentis peritiæ concelebrari possent, laudibus esse credens alienam potius historiam lectori insinuare, quam (vt aliqui faciunt) propriam decantare: quod alacrius suscepi postquam Bartolomæus Socinus Iurisconsultus Senensis subtilitate ingenijque perspicacia nulli secundus, in eius acutissimis Commentarijs ad Papinianum lib. IX. Responsorum, vt de eo agerem eiusque eminentiam in veritatis lucem proferrem ansam præbuit, quod mihi apprime arrisit, in quo assequendo illam primam historiæ texendæ legem assumpsi, ne quid verè non auderem, ne qua suspicio gratiæ in scribendo adesset, ne qua simultatis, hæc certe fundamenta nota sunt omnibus, ipsius autem exædificatio cum in rebus, & verbis posita sit, rerumque ratio ordinem temporum desideret, regionum descriptionem velit etiam, quoniam tamen in rebus magnis memoriaq. dignis consilia primum, deinde acta, postea euentus expectantur, & de consilijs significaui quid ego probarem, & in rebus gestis declaraui non solum quid actum aut gestum fuerit, sed etiam quomodo, & cum de euentu diceretur, causas explicaui omnes vel casus, vel sapientiæ, vel temeritatis, hominumque ipsorum non solum res gestas, sed etiam qui fama ac nomine excelluerunt, de cuiusque vita atque natura: verborum autem rationem genusque orationis fusum atque tractum, & cum lenitate quadam æquabili profluens sine iudiciali asperitate, & sine sententiarum forensium aculeis ipsa in Papiniani historia, an fuerim adeptus affirmare non audeo, nec est meum dicere, propterea quòd minimè sibiquisque notus est, & difficillimè de se quisque sentit. Sed hoc totum candido Lectori iudicandum relinquo, nec vagabitur oratio mea longius.

PAPINIANVS
IOSEPHO DE RVSTICIS AQVILANO IVRISCONS. AVCTORE.

SVMMARIVM.

1 *Aemilium, Paulum Papinianum dignitate Praefectoria claruisse.*

2 *Praefectorum praetorio originem afferri.*

3 *Titum Vespesianum Praefecturam praetorie eius susceptione magis atque magis illustrasse.*

4 *Praefectum praetorio à cohorte qua praetoria dicebatur fuisse appellatum.*

5 *Praetorem omnem magistratum cui pareret exercitus dictum, eiusque autoritatem ex Cassiodoro, sub nu. 11. latius explicari.*

6 *Amiterni Praetorium adhuc subsistere.*

7 *Appellare à sententia Praefecti praetorio non licere.*

8 *Minores à sententijs Praefecti praetorio non ab alio Magistratu quam ab ipsismet Praefectis restitui.*

9 *Praefectes praetorio Illustres esse, quicquid Alciatus crediderit illos Clarissimos vocari.*

10 *Regentes Regiam Cancellariam Praefectos praetorio censeri.*

11 *Gulielmum Budaeum omnium ferè antiquitatum eruditissimum esse.*

12 *Regentem Cancellariam Regiam, vel alium Regis Consiliarium interficiens, poenam laesa maiestatis incurrere. In hoc autem Andreã de Isernia, & Afflictum distinxisse num. 14. At in Regno edictum Reginae Ioannae I. seruandum fore, numero 15. Salicetum etiam atque Guidonem Papa de hac re fortasse perperam fuisse loquutos, num. 16.*

13 *Andream de Isernia Regium Consiliarium ante portam Petructiam Neapolis interemptum fuisse, eiusque mortem pro crimine laesa maiestatis fuisse habitam.*

PROOEMIVM.

E hic libellus sua praefatione carere videretur, cum Aemilius Paulus
1 Praefecti praetorio † dignitate claruerit, vt in prooem. ff. §. ne autem, ibi, & maneat viri subtilissimi Praefectorij Papiniani, per hoc in aeternum memoria, & apud Triphonin. in l. rescriptum, in princ. ff. de distract. pign. Rescriptum est ab Imperatore libellos agẽte Papiniano, atque alibi frequenter, de Praefectis praetorio pauca enarrare non erit incongruum, vtque ab ipsorum origine initium summam, ad vicem. Magistri equitum Prae-
2 fectos praetorio antiquitus institutos fuisse † à quibusdam scriptoribus traditum est, cum enim apud veteres Dictatoribus ad tempus summa potestas crederetur, & Magistros equitum sibi adlegerent, qui associati principali curae militię secundam post eos potestatęm gererent, regimentis Reip. ad Imperatores perpetuo translatis, ad similitudinem Magistrorum equitũ Praefecti praetorio à principibus electi sunt, data eis pleniore licentia, vt Arcadius scribit ad disciplinae publicae emendationem, l. 1. ff. de offic. praefect. praetor. L. Fenestella de Magistratib. Roman. cap. 22. qui Vlpiani verba ferè in caput illud transtulit. De Praefectura praetorij Tranquillus in Tito, Praefecturam quoque (inquit) suscepit, nunquam ad id tempus nisi ab equite Romano administratam. Vndè Plinius in praefatione ad eundem Titum loquens. Et quod his ait, nobilius fecisti dum illud patri pariter, & ordini equestri praestas Praefectus praetorij

torij eius, quibus verbis Plinius (vt Budæus
scribit) significat, & Equestrem ordinem, &
Præfecturam prætorij Titum ingenti honore
3 affecisse, cum Præfectus patris sui † Vespasiani,
& dici & esse voluit, quod antè Equestris tan-
tum ordinis munus fuerat, non etiam Senato-
rij. Præfectus autem prætorij à cohorte Præto-
4 ris † dictus est, apud antiquos enim cohors quę-
dam erat quæ Prætoria vocabatur, quæ Con-
suli, aut Prætori in prouincia præsto semper
erat, quasique latus eius cingebat. Cicero ad
Q. Fratrem Asiæ Proconsulem lib. 1. Quos ve-
rò aut ex domesticis conuictoribus, aut ex ne-
cessarijs apparitoribus tecum esse voluisti, qui
quasi ex cohorte prætoria appellari solent, ho-
rum non modo facta, sed etiam dicta omnia
præstanda tibi sunt; itaque quod Cicero cohor
tem Prætoriam in prætura vrbana dixit, Asco-
nius Consulares comites interpretatur, vete-
res enim (inquit) omnem magistratum cui pa-
5 reret exercitus Prætorem † appellauerunt, vn-
de & Prætorium, tabernaculum eius, & in ca-
stris porta Prætoria, & hodie quoque Præfe-
ctus prętorio. Hactenus Asconius. Et quod Præ-
tor diceretur quicunque magistratus, quod iu-
re & exercitu præiret, tradidit Varro, hinc il-
lud Lucilij, Ergo Prætorum est ante præire.
Meminitque Franc. Connan. lib. 1. commentar.
iuris ciuil. cap. 15. num. 1. sed latius lib. 4. cap. 10.
6 num. 6. Inde † Amiterni Prætorium, quod vs-
que hodie nomen seruat, de quo Prætorij signi-
ficatione Andr. Alciat. in l. vrbana prædia, in
verb. Prætoria, ff. de verbor. significat. In tan-
tum Præfectorum prętorio autoritas cursu tem
7 poris meruit † augeri, vt appellari à Præfectis
prætorio non possit, d. l. 1. versic. His cunabu-
lis, credidit enim princeps eos qui ob singula-
rem industriam explorata eorum fide, & gra-
uitate ad huius officij magnitudinem adhibe-
rentur, non aliter iudicaturos esse, pro sapien-
tia ac luce dignitatis suæ, quam ipse foret iudi-
caturus, quamuis Principi supplicari non de-
negetur, l. 1. C. de sentent. Præfect. prætor. au-
thent. quæ supplicatio, C. de precib. Imper. of-
fer. Subnixi sunt etiam alio priuilegio, Præfe-
8 cti prætorio, ne à sententijs eorum † minores
ætate ab alijs magistratibus, nisi ab ipsis Præfe-
ctis prætorio restitui possint, d. l. 1. ff. de offic.
Præfect. prætor. Constat ex plerisque omnibus
solitum ab Imperatore cingulum vna cum gla-
dio dari Præfecto prætorio, & memorabilem
vocem Traiani literis mandatam esse, qui cum
Præfectum suum cingulo donaret, ita dixisse
traditur. Accipe hunc ensem, & siquidem re-
ctè atque è Repub. imperauero, pro me, sin se-
cus, in me vtere. Quam fortasse vocem suam in
Panegyrico Plinij significans, ita loquitur, ego
quidem in me si omnium vtilitas ita posceret,
etiam Præfecti manum armaui. Creuisse hanc
potestatem Præfectorum prætorio ex alio po-
sterorum Cęsarum beneficijs apparet, vt etiam
postremis temporibus ad prouincias regendas
cum summo imperio missi sint, vt ex illis Iusti-
niani Constitutionibus de offic. Prępfect. prętor.
Africæ, de offic. Præfect. prætor. Orientis. Hos
9 illustres esse † profert gloss. in rubric. d. tit. Sed
Andr. Alciatus in l. speciosas personas, de verb.
signific. & Dispunct. lib. 4. cap. 4. Præfectos prę
torio Clarissimos appellari contendit, quan-
doquidem in iure Opilius Macrinus, qui pri-
usquam imperaret Præfectus prætorio Seueri
fuit, clarissimus appellatur, in l. 1. C. de sentent.
passis. Sed receptior est Accursij sententia ex
tex. in §. illo videlicet obseruando, auth. de ap-
pellat. & intra quę tempora. Neque obstat tex.
per Alciatum citatus, cum Imperator Papinia-
num Præfectum prætorij varijs titulis exorna-
uerit, qui si inuicem conferantur, non illum il-
lustrem tantum, sed valdè illustrem cõstituunt,
non mirũ ergo si semel Opilium Macrinum Da
cianum, & Auenrum clarissimos esse dicat, &
cum glossa sentit Anton. Capyc. decis. 130. Pri-
mum dubium, numero quadragesimoquin-
to, versic. Item facit, & est text. in l. præcipuus,
post princ. §. sed si a Procõsulibus, C. de appel.
& in l. 4. C. de mod. mult. Illustres (inquit) vi-
ros Præfectos prætorijs vsque ad quinquagin-
ta libras auri multã cum peccatum grauissimũ
erit, peruenire finimus. Idemque sentiunt Dec.
numero vndecimo, versic. In secundo gradu, &
Pyrrhus Alfan. in l. 1. numero secundo, versic.
Nos verò verius dicamus, ff. de off. ciuit. Nunc
10 Præfecti prætorio † sunt Regiam Cancellariam
regẽtes, hi libellos agentes, vel libellorum præ-
fecti appellantur, sic Vlpian. dicit in d. l. rescri-
ptum, in princip. de quibus meminit Matinus
Freccia in tract. de subfeud. libro primo, capit.
incip. Alia fuit quæstio, numero secundo, versi.
Hi libello, fol. 22. quod ante eum scripsit Gu-
11 lielmus Budæus † omnium ferè antiquitatum
eruditissimus Doctor Parisiensis, in annot. ad
Pandect. ad l. nec quicquã est, fol. 2. ff. de offic.
procons. & leg. dicens non opus esse pęnitere,
quos hodie requęstarum præfectos vocamus,
post Papinianum tanti nominis Iurisconsultũ
qui iuris asylum dictus est, prępfectos se libello-
rum vocitari. Sed Cancellariam regentes non
solum libellos agunt, sed alia ad trãquillitatem
vrbium, populorũ, ac totius Regni conseruatio
nem potissimum iubente Principe prouident,
Collateraleq. Consilium faciunt. De Præfectis
itaque prętorio Cassiodori epist. lib. 6. autorita
tem non sileam, Potestati Prępfecti prætorio (as-
serit) nulla dignitas est æqualis, vice sacra iudi-
cat, nullus ei miles suri autoritate prępscribit, ex-
cepto officiali Magistri militum, curiales etiam
verberat,

verberat, in officio suo ius retinet singulare, & talibus tantisq. noscitur iubere quos etiã prouinciarum nõ auderent iudices in qualibet parte contemnere. Militia perfunctis Tribunorũ, & notariorum honorem tribuit, & milites suos illis exæquat, gratanter implet Imperator quæ ille constituit, hactenus Cassiodorus, quem etiam refert Franciscus Hotomanus in eius Magistratuum descriptione, tit. de Præfect. prætor. fol. 313. Cũ verò Papinianus ab Antonino Caracalla Seueri Pertinacis filio tyrannica sæuitia contrucidatus fuerit, vt mox dicemus, quæro quænam sit pœna Præfectum prætorio occidentis. Circa quod dilucida Imperatoris adest sanctio in l. quisquis, in princ. vbi Bart. Bald. & alij annotarunt, C. ad l. Iul. maiest. vt tanquam
12 læsæ maiestatis reus gladio feriatur † bonis eius omnibus fisco Regio addictis. vult enim aperte text. scelestam ineuntes factionem de nece etiam virorum illustrium, qui consilijs, & consistorio Principis intersunt Senatorum etiam, nam & ipsi pars corporis Principis sunt, dictã pęnam incurrere. Illustres autem sunt Præfecti prætorio, vt supra diximus, & ad latus Principis stant, deque eius cõsistorio sunt, vt dubium non videatur, in eos crimen maiestatis commit
13 ti. Vnde cum Andreas de Isernia † in Consistorio Regis militaret, fuissetque occisus Neapoli ante portam Petrucij rediens domum a Castello nouo, per quendam Gallicum contra quem sententiam protulerat, eius mors pro crimine læsæ maiestatis habita fuit, vt per Capyc. d. decis. 130. num. 43. deque morte Andreæ meminit adhuc Afflict. in tit. quæ sunt regal. in verb. Et bona committentium crimen læsæ maiest. num. 107. qui num. 38. inquit se vidisse priuilegium siue edictum Regis Ludouici, & Reginæ Ioannæ I. vindicantium mortem Andreæ de Isernia antedicti eorum Consiliarij, & prædecessorum Regum, occisi die 11. Octobris 1353. Indict. 12. de sero per quosdam Teutonicos acriter de crimine læsæ maiestatis condemnatos ad pęnam mortis, confiscationis bonorum, & domorum demolitionem, vt per eum num. 11. attestantem dictam Reginam edixisse, crimen læsæ maiestatis per occidentem Regis consiliarium committi, siue particulari odio, & inimicitia, siue, vt Rex illo careat Consiliario vtili Reipub. atque Regi tale scelus incurrat, & Andream ibi quasi præscium (ait Afflictus) suæ mortis violentæ, dictam quæstionem per duas magnas columnas prolixius examinasse, sed numero 63. inter offendentem officialem Regis merum imperium a Rege causa officij ha-
14 bentem, vel odio particulari distinguat † autoritate eiusdem Andreæ in Constit. Vt participatio, in princ. vers. Secus si, dicens illo casu crimen læsæ maiestatis incurri, quando contra Principem hostili animo quis animatur, l. vlt. in fin. ff. ad l. Iul. maiest. quod non contingit, vbi ad priuatam vindictam offendit, licet tali homine carens Princeps lædatur, iudicatur enim delictum a principali intentione, quæ fuit non cõtra Principem scelus moliri, cum etiam secundum Augustinum, peccatum in voluntate consideat, l. qui iniuriæ, in princ. ff. de furt. l. si quis ingenuam, §. in ciuilibus dissentionibus, ff. de captiu. & postlimin. reuers. quomodo (aduertit Andr.) peccauerit contra Principem ille qui in animo hoc non gerebat, sed ad sui tantum vindictam occidit? idem voluit ipse Andr. in dictis verb. Et bona committen. crim. læsæ maiest. nu. 81. vers. Sed voluntas, & nu. 82. vers. Quid si quis, & 84. vers. Item ille, & de dicto Andreę interitu, Hieronym. Gigas in tract. de crim. læsæ maiest. lib. 1. cap. 14. nu. 7. & lib. 2.
15 capit. 35. num. 4. Sed in Regno † seruanda erit Constitutio Reginæ Ioannæ, quæ rectè statuit delicti immanitatem attendens, & ueluti quoddam portentum. Idem Gigas d. lib. 1. cap. 14. in fin. nu. 9. quicquid Isernia, Afflictus, & Gigas pariter extra edicti terminos distinxerint, indifferenter quoque eandem pęnam istis occisoribus dandam fore autumarũt. August. de Arim. ad Ang. Aretin. in tract. malefic. tit. Quòd patriæ proditor fuisti, num. 5. vers. Item inquantum dicitur, Bartolom. Cassan. in Catal. glor. mundi, in 7. part. in 9. consider. col. 2. versic. Et potestas Senatorum, & in 13. consider. in princ. Iacob. de Nouell. in eius tract. crimin. tit. de crimin. læsæ maiest. incip. Scire debes, numero 13. versic. Attentans occidere, quorum resolutio maximè uerbis, d. l. quisquis, roborari uidetur, ibi, Nam & ipsi pars corporis nostri sunt, ut
16 perperam fortasse † loquutus fuerit Guid. Papæ decis. 344. Pone aliquis, numero secundo, in fin. vers. An machinans, Saliceti autoritate fretus, in d. l. quisquis, ibi Tertio quęro, Quamuis autem hæc occasione mortis Papiniani uiri Præfectorij terigerim, eius tamen dira mors non obduratum Caracallæ animum Maiestatemq. ei inhærentẽ, sed Imperatoriam dignitatem ab illo abdicatam remotamque accerrimè offendit, Præfecturæque splendorem obscurauit, uariæ hinc dubitationes discuriendæ occurrerent atque exorirentur, quas breuissimus Epilogus respuit, ut conscripta tantum præfationis uice inseruiant.

PAPINIANVS.

SVMMARIVM.

1 Iurisconsultos legum conditores maxima gloria fulgere, sed extra omnem controuersiam, Aemilium Paulum, Papinianum priscis illis scientia praestitisse.

2 Patriam ciuibus splendorem tribuere.

3 Samnites longissimis temporum cursibus infestos Romanis extitisse, in hocq. L. Flori mendum animaduersi.

4 Samnitibus Romanos gentem vllam asperiorem ferocioremque belli artibus non sensisse.

5 Beneuentum vetustissimum Samnitum opidum à Diomede conditum Romanorum fuisse coloniam, & num. 8.

6 Beneuentum antea Maleuentum dictum, & quare.

7 P. Decium de Samnitibus duxisse triumphum.

8 Sp. Caruilium statuam Iouis Victoris, è Samnitum conflasse pectoralibus atque galeis.

9 Beneuentanos agros L. Munatium Plancum diuisisse.

10 L. Munatium Ciceroni extitisse amicissimum.

11 Septem viros Epulones praefuisse sacris Epulis.

12 Beneuentanos Romano Populo constitisse fide.

13 Beneuentanorũ erga Romanos milites munificentia simulachrum iussu Tib. Gracchi in aede Libertatis fuisse depictam.

14 Beneuentanos gratitudine excelluisse, deque eadem virtute complura.

15 Beneuentum antiquam nobilitatem dignitatemque Samnitum demonstrare.

16 Neruam Traianum Imp. viam è Beneuento Brundusium strauisse silice.

17 Papinianum ex Beneuento originem duxisse, Papiniano Hostilio Eugeniaque Gracili parentibus genitum, indeq. etiam Roffredum, Odofredum, atque Bartolomaeum Camerarium.

18 Papinianum iuris ciuilis cognitionem a Ceruidio Scaeuola didicisse. Ceruidiumq. prudentissimum Iurisconsultorum nominari.

19 Papiniani è ludo tanquam ex equo Troiano innumerabiles exijsse ciuilis scientia proceres.

20 Papiniani dignitates recenseri.

21 Pauli, Vlpianique Iurisconsultorum laudes afferri.

22 Papinianum ab Imperatore maximis elogijs ornari.

23 Papinianum antiquitatis autoritate ob eius aequitatem, elegantiam, rectitudinem, veritatem atque pietatem fulgere.

24 Papinianum in omni Digestorum ordinatione tertij anni sui praebuisse recitationem, tuncque auditores Papinianistas fuisse vocatos.

25 Papinianum a Iulio, Paulo, Vlpiano, Martianoque eius auditoribus extitisse notatum: Notas autem in laudes redundasse.

26 Papiniani quandam inconstantiam velut albam cornicem à Iustiniano obseruari, ab ea tamen excusari.

27 Epitaphium Papiniani verum atque germanum afferri: & aliud a Bartolomaeo Socino traditum reijci.

28 Bortolomaeum Socinum defendi ac laudari.

29 Iurisprudentiae aedem designari, aliudque Papiniani epitaphium ex Callidemo afferri.

30 Papinianum Antonini Caracallae iussu post Getam interemptum a Praetorianis militibus occisum fuisse, causamque mortis, & Papiniani praedictiones exprimi.

31 Antoninum Caracallam die sui natalis Opilij Macrini iussu confossum.

32 Antonini Caracallae flagitium ob subsequutam Papiniani mortem, vti piaculum execrari.

33 Getae nobilissimi Imperatoris virtutes describi.

34 Antonini Caracallae miram crudelitatem ostẽdi.

35 Militum genus truculentum esse.

36 Antoninum Caracallam vti Getae fratris occisorem Geticum ioco fuisse ab Aelio Pertinace appellatum.

37 Antoninorum nuncupationem à Populo Romano fuisse in magna veneratione habitam.

38 Antonini Caracallae studium circa magos, aruspices, astrologos ostendi.

39 Gregorium VIII. Pontificem Maximum, & Orbilios Grammaticos ex Beneuento progenitos.

40 Victorem III. Pontificem antea Dauferium dictum, ex Beneuento duxisse originem.

41 Albertum de Mora Cardinalem Sancti Laurentij in Lucina ex ipso Beneuento fuisse ortum.

42 Bernardum Cardinalem Praenestinum, & Petrum de Mora Cardinalem S. Angeli inde etiam esse genitos.

43 Aquila Vrbis in Samnio praeclaram originem afferri vti Vestinorum Metropolis totiusque illius

regionis

regionis principis: eiusque Episcopum nullum Metropolitanum recognoscere, sed immediate ac solum Summum Pontificem.

44 *Aquilam vetustiorem esse, quam habitatores exi stiment.*

45 *Amiternum nunc Aquilam esse: ipsamque non ex solius Amiterni reliquijs, sed ex alijs Vestinorum vrbibus extitisse erectam.*

46 *Amiterni claritatem explicari.*

47 *Aquila Vrbis præstantiam ex Iouiano Pontano, Ioanneque Baptista Carapha demonstrari.*

48 *Antonium Camponiscum Ducem strenuum fuisse.*

49 *Amicum Aguiphylum Cardinalem tit. S. Mariæ trans Tiberim, nobile decus Aquilæ perpetuo splendere.*

50 *Amiterni antiquitatem inscriptionibus etiam vetustissimorum marmorum exultare.*

51 *Amiternini agri fertilitatem amœnitatemque describi.*

VAM ingens vltimæ ferè antiquitatis Iurisconsultorum, qui sacras leges condidere sit gloria atque maiestas, ius ipsum ciuile ingẽs, & admirabile ostendit, fuit nanque summo magisterio compositum, & enucleatum, omnem naturæ æquitatem bonitatemque velut dulcedinem quandã ad beate viuendum complectens: Natura siquidem viros illos genuit ingenij fœcunditate præcellentes, vt naturali dexteritate ac summa ratione leges disponerent, æquum ab iniquo separarent, humanosque actus in vitæ rectitudinem optimorumque morum con-
1 sonantiam instituerent. His omnibus † ingenio
ac prudentia ÆMILIVM PAPINIANVM præstitisse compertum est, cuius non hic laudes enumerare profiteor, cũ non illius solum vbertate, & torrente orationis indigerem qui claros Oratores M. Bruto tot nominibus indicauit, sed aliorum omnium serenitate elocutionis qui apud Romanas Græcasque gentes dicendi arte floruerunt, id tãtum quod Bartolomæus Socinus Doctor præclarissimus Senensis in fronte suæ interpretationis ad hanc legem de Papiniano tradidit, in calce velut commodiori loco allata occasione aliquantisper attingere: nec obscuram rem aggredior, cum de eo multa, & certe præstantia Ias. in l. post dotem, in princ. ff. solut. matrim. Vdalric. Zasius in l. 2. ff. de origin. iur. Hieronym. Cagnol. in proœm. ff. numero 131. Andr. Tiraquel. in l. si vnquàm, in verb. Donatione largitus, numero 273. C. de reuoc. donat. Paul. de Oriano in l. 1. in princ. ff. de offic. eius, Marian. Socin. iun. in l. ita stipulatus, numero primo, ff. de verb. obligat. Hieronym. Zanch. in l. hæredes mei, §. cum ita, numero decimoquinto, ff. ad S.C. Trebel. Cotta in Papiniano, Ang. Politianus epistola vlt. libro quinto, Cælius Calcagninus in eius oratione in laudem iuris peritiæ, Francisc. Connan. commentar. iuris ciuil. libro primo, cap. vlt. numero decimo, ac super eodem responso Ioãnes Saportel. Tolosanus in proœm. numero quinto, alijque seriosè scripserint. Origo igitur maximi huius Iurisc. primum perquirenda est, patria
2 enim † dignitatis amplitudinem nobilitatisque
splendorem quandoque tribuit, sæpè auget: ad hocque exequendum Samnitum præstantia, qui non solum externis acres verum etiam Romano Populo infesti atque obnoxij lõgissimis
3 temporum interuallis extitere, † nunc repeten-
da esset, qua de re ad Annibalem lib. 23. apud Liuium ita loquuntur. Per centum propè annos cum Populo Romano bellum gessimus, nullo externo adiuti nec duce, nec exercitu, nisi quòd per biẽnium Pyrrhus nostro magis milite suas auxit vires, quam suis viribus nos defendit. Sed hic cum duce barbaro rerum, & temporum ignaro, & hæc non curante loquentibus sua augere atque extollere licuit; Mirum L. Florum, nisi in eo mendum sit, Romanæ historiæ indagatorem non vulgarem id bellum per annos quinquaginta gestum scribere: Appianumque in proœmio octuaginta prodere, Vltimi (inquit) Samnites erant qui Ionium incolunt, & magno difficilique bello per annos octuaginta conflictati sunt: constat enim Anno Vrbis 410. Coss. M. Valerio Coruo III. & A. Cornelio Cosso, Romanos arma in Samnites cœpisse, quòd Campanos opprimerent, qui se suaque omnia Reipublicæ Romanæ dediderunt, & Anno 481. Coss. Sp. Caruilio, & L. Papirio Cursore, bellum fuisse confectum attritis & afflictis Samnirum rebus, & de his vigesimumquartum nouissimum actum triumphũ: Accedit igitur ad veritatem Liuius libro 31. in oratione legati Romani in concilio Aetolorum scribens per annos septuaginta bellatum: ex quibus ausim affirmare, felicem illã inclytamque Romanorum Rempublicam nullam gen-
4 tem † belli artibus asperiorem ferocioremque
Samnitibus adinuenisse, qui vt Liuius Decad. 1. libro nono, inquit, Victoriam non præclaram solum, sed etiam perpetuam de illis habuere, cepisse nanque eos constat non Romam sicut ante Gallos, sed quod multo bellicosius fuerit Romanam virtutem. Proindeque L. Veturium, ac Sp. Posthumium Consules sub iugum ad Caudium missos ad fœdus faciendum compulisse, fudisseque Q. Fabium Consulem eum qui Gurges dicebatur ancipiti prælio cum innumeris hostium copijs sæpè conflixisse, ex his opida plura in potestatem redegisse, nec

aduersæ

aduersæ succubuisse fortunæ, sed inuictis animis post clades acceptas, post cædes semper animosiores, ac pertinaciores reparasse exercitum, quoad fessi quas cum Populo Romano placuit necessarias, at honestas pacis conditiones acceperunt, quæ vt multa alia vetustate obsoleta minimè ad nos peruenerunt. Vnum tacitus non prætereo, postquam Samnites sibi adiunxit Romanus per exteras gentes, & nationes longè lateque nomen, & imperium propagauit, & fideli illorum vsus virtute ad defectionem nunquam, vel animis aspirare ipsos vidit, vt alios quos propterea fędifragos appellatos constat, quibus aptè conuenit quod in Thessalos vsurpat Euripides πολλοὶ γὰρ ἦσαν ἀλλάπιστοι Θέτταλοι. Samnitum plura opida illustria fuere inter quæ BENEVENTVM vetustissi-
5 mum † teste Solino capit. 8. & Blondo in XII. regione post Seruium, à Diomede conditum eo anno quo Ariminum Colonia deducta est Velleio, & Eutropio auctoribus, de qua sic lib. de Colonijs Frontinus scribit, Beneuentum muro ducta colonia Concordia dicta, deduxit Nero Claudius Cæsar, iter populo non debetur, ager eius lege III. virali veteranis est assignatus, Caudinum aliàs Caudium opidum muro ductum iter Populo debetur pedum L. à Cæsare Augusto Coloniæ Beneuentanæ cum territorio suo est adiudicatum, ager eius veteranis fuerat assignatus, postea mensuratus limitibus & censitus; En Plinius lib. 3. cap. 11. Cætera intus in secunda regione Hirpinorum Colonia vna Beneuentum auspicatius mutato nomi-
6 ne, quæ quondam appellata † Maleuentum, Sext. etiam Pompeius Beneuentum (inquit) Colonia cum deduceretur appellari cęptū est, melioris hominis causa, nanque eam vrbem antea Gręci incolentes Maleuentum appellarunt; hocque nomen ex turbine ventorum illi contigisse auctor est Procopius libro 1. & à Liuio in 8. Triginta millia Samnitum à Sulpitio, & Petilio Consulibus occisis, & captis propè Maleuentum, postea vt idem in 14. testatur, deductis nouis colonis post, vbi in locum aduenerunt, bene uenisse affirmasse. Polybius lib. 3. Hannibal Beneuentum Coloniam diripuit. & alibi Liuius lib. inquam 7. tertiæ Decadis, Nec nunc quidē post tot sęcula sileantur fraudētur ve laude sua, Signini suere, & Nolani Satticolanique, & Brundusini, & Fregellani, & Luceriani, & Venusini, & Adriani, & Firmani, & Ariminenses: & ab altero mari Pontiani, & Pestani, & Cossani: & mediterranei Beneuentani, & Essernini, & Spoletini, & Placentini, & Cremonenses, harum Coloniarum subsidio tum imperium Populi Romani stetit, iisque gratiæ, & in Senatu & apud Populum actæ. & alibi libro 9. primæ Decadis, Tota deinde iam vincere acie Romanus, & omisso certamine cædi capique Samnites, nisi qui Maleuentum cui nunc Vrbi Beneuentum nomen est persugerunt. rursus Liuius d. lib. 9. Samnitibus Appuli se ante præliū coniunxissent, ni P. Decius Cos. ijs ad Maleuentū castra obiecisset, extractosque deinde ad certamen sudisset, vt de Samnitibus tunc trium-
7 phum † duxerit: inscriptioneque illa ostēditur.

P. DECIVS DECII
F. PRIMO. COS
DE SAMNITIBVS
TRIVMPHANS
SPOLIA. EX IEIS
CERERI. CON
SECRAVIT
ITERVM. ET
TERTIO. CON
SVL

Congruit plurimum Romanorum contra Samnites illustria facta recensere, cum Romanos superare, & ab ijs aliquando vinci præclarum semper fuerit & gloriosum. Vt & illud etiā non minus ad Samnitum præstantiam quam Romanorum virtutem exurgere videatur, fecis-
8 se † scilicet Sp. Caruilium Iouem qui erat in Capitolio victis Samnitibus sacrata lege pugnantibus è pectoralibus eorum ocreisque & galeis, amplitudo tanta erat vt conspiceretur à Latiario Ioue, reliquijs limæ suam statuam fecisse, quæ erat ante pedes simulachri eius, vt scribit Plinius lib. 34. cap. 7. dum de colossis in Vrbe celeberrimis meminit. Vetustaque insuper Epigrammata Beneuenti adhuc existentia eiusdem Coloniæ sic testantur.

P. VEIDIVS. P. FILIVS. POLLIO
CAESAREVM. IMP. CAESARI. AVGVSTO
ET COLONIAE BENEVENTANAE

COLONIAE
BENEVENTANAE
CESSIA. C. L. FIDELIS
SVA. PECVNIA. FECIT
LOCO D. D. D

Ipseque Papinianus lib. 8. respons. in d. l. hæredes mei, in princ. Beneuentum Coloniam appellat, Hæredes mei quicquid ad eos ex hæreditate bonisve meis peruenerit, id omne post mortem suā restituant PATRIAE MEAE COLONIAE BENEVENTANORVM. Eiusdem rei Onuphrius Panui-

Panuinius omnis omninò antiquitatis parti-
ceps in libro de Romano Imperio tit. de colo-
nijs, colon.43.apertum testimonium reddidit.
Porrò Beneuentanos agros L. Munatium Plan
9 cum diuisisse † inscriptione quæ Caietæ infixa
est, aperitur.

L.MVNATIVS.L.F.L.N.L.PRON.PLANCVS
COS.CENS.IMP.ITER.VII.VIR.EPVLON
TRIVMPH.EX.ROETEIS
AEDEM.SATVRNI.FECIT.DE.MANVBIIS
AGROS.DIVISIT.IN.ITALIA.BENEVENTI
IN.GALLIA.COLONIAS DEDVXIT
LVGDVNVM.ET.RAVRICAM

Fuit L. Munatius iste M. Ciceroni amicissi-
10 mus, extant enim amborum † mutuæ episto-
læ lib.10. scriptæ, quo tempore Munatius Plan
cus Consul designatus transalpinam Galliam
administrabat, qui sui in Ciceronem amoris
tres enumerat causas epistola quarta, Nullum
enim in te officium ne minimum quidem, sine
maxima culpa videor posse præterire, in quo
tuendo habeo causas plurimas, vel paternæ ne-
cessitudinis, vel meæ à pueritia obseruantiæ, vel
tui erga me mutui amoris. Fuit autem Septem-
11 uir Epulonum. Septemuirorum † meminit Ale-
xander Genialium dierum lib.1I.& ipsos ait sa
cris epulis præfuisse, cenarumque Pontificum
quæ Adijciales dicebantur curam habuisse:
Hunc etiam sacrum Magistratum intelligit Lu
canus lib.1.in Vrbis lustratione.

Tum quia fata Deum, secretaq. carmina seruant,
Et lotam paruo reuocant Almone Cybellen,
Et doctus volucres augur seruare sinistras,
Septemuirque epulis festis, Titijque sodales,
Et Salius læto portans ancilia collo,
Attollensque apicem generoso vertice flamen.

Tam magna dictæ Vrbis claritas est ac glo-
ria, ut passim Beneuentanorum illustria facta
præluceant, constitere ex Liuio (vt dicebam) fi-
12 dem † in aliarum Coloniarum defectione Ro-
manæ Reipublicæ, cuius milites liberaliter su-
scepere, Romanorumque copijs auxiliati fuere,
sique Romani Consules Beneuentanam muni-
ficentiam atque præstantiam perennem cele-
bri picturæ testimonio reddere studuerunt, cur
hic non coloribus fictisque imaginibus, sed ve-
ro antiquitatis testimonio ac historiæ autorita-
tē inurere ipsam noluerim? Liuius igitur lib.4.
tertiæ Decadis de Tib. Graccho agēs sic inquit,
13 Signum deinde colligendi † vasa dedit, milites-
que prædam portantes agentesque per lasci-
uiam ac iocum, ita ludibundi Beneuentum re-
diere, vt ab epulis per celebrem festumq. diem
actis, non ex acie reuerti viderentur: Beneuenta
ni omnes turba effusa cum obuiam ad portas
exissent, complecti milites, gratulari, vocare in
hospitium, apparata conuiuia omnibus in pro-
patulo ædium fuerant, ad ea inuitabant Grac-
chumque orabant, vt epulari permitteret mi-
litibus, & Gracchus ita permisit in publico epu
larentur omnes; Ante suas quisque fores prola
ta omnia, pileati aut lana alba velatis capitibus
volones epulati sunt, alij accubantes, alij stan-
tes qui simul ministrabant vescebanturque, di-
gna res visu, vt simulachrum celebrati eius diei
Gracchus postquam Romam redijt, pingi iu-
beret in ęde Libertatis quā pater eius in Auen-
tino ex multaticia pecunia faciendam curauit,
dedicauitque. Dum hæc ad Beneuētum gerun
tur Annibal depopulatus agrum Neapolita-
num ad Nolam castra mouet. Claruere Bene-
uentani variarum virtutum ornamētis, & quod
14 ipsos valde extulit mutuæ gratitudinis † refle-
xione, hocque etsi multifariā ostēdere valerem
duorum marmorum fides sufficiat, quorum hæ
vetustæ apud Beneuentum extāt inscriptiones.

T.ANNIO.MARCELLINO
V.C.CONS.CAMPANIAE.PATRONO.DIGNISSIMO
OB INSIGNIA.BENEFICIA
QVIBVS.LONGA.POPVLI.TAEDIA SEDAVIT
VNIVERSA.PLEBS.BENEVENTANA
CENSVIT.PONENDVM

CLAVDIO IVLIO
PACATO.V.C.CONS
CAMP.OB AEQVITATEM
IVDICIS.ET.PATROCINIA
IAM PRIVATI.ORDO
BENEVENTANVS.PATRONO.POST
FASCES.DEPOSITOS.CENSVIT
CONLOCANDAM

O quam maxime gratitudo ingenuis homi-
nibus proxima est, nō mirum si ipsam vt animi
virtutem honestissimam à Philosophis cōmen-
dari intueamur, quemadmodum Franciscus
Duarenus in l.si pupillus, versic. Et certum est,
ff.de verb.oblig. apprime scribit, proinde à Iu-
reconsultis dictum est, naturaliter nos ad remu
nerandum obligari, vt apud Vlpianum lib. xv.
ad edict. in l.sed & si lege, §.consuluit, ff.de pe-
tit. hæred. intueri licet. Quamuis turpe sit, vi-
roque prudenti indecens, ab eo in quem be-
neficium collatum est, ἀντιδωρεῖν aliquod seu de-
bitum petere, alioquin beneficium non esset,
sed creditum, vt Seneca lib.3.de benefic. tradi-
dit. Cū itaque liberalitatem exercemus in aliū,
damus vel perdituri, totumque accipientium
arbitrio demandamus, vt idē Seneca ait. Quic-
quid autem apud Vlpianum de naturali obli-

gatione reperire fas est, hic nullam proprie naturalem obligationem adesse dicendum est, nam hoc non agitur inter dantem beneficium, & accipientem vt aliquid eo nomine is qui dedit recipiat, quod Duarenus ipse Iurisconsultus naturalibus ac ciuilibus ornamentis omnibus bene institutus afferebat, & Cicero in Dialogo cui titulus est Lælius, seu de amicitia, eleganter fuit prosecutus, volens enim docere amicitiam non spe expectationeque vtilitatis neque precij mercedisque causa colendam, sed quo ipsa per sese plena virtutis honestatisque sit, expetendam diligendamque esse, etiam si nihil opis nihilque emolumenti ex ea percipiatur, his verbis vsus est. Quid enim Africanus indigens mei? ne ego quidem illius, sed ego admiratione quadam virtutis eius, ille vicissim opinione fortasse nonnulla quam de meis moribus habebat me dilexit, auxit beneuolentiam consuetudo. Sed quanquam vtilitates multæ, & magnę consecutæ sunt, non sunt tñ ab eorum spe causæ diligendi profectæ, vt enim benefici liberalesque sumus non vt exigamus gratiã (neque enim beneficiũ feneramur, sed natura propensi ad liberalitatem sumus) sic amicitiam nõ spe mercedis adducti, sed quòd omnis eius fructus in ipso amore inest, expetendam putamus, de quo Aul. Gell. lib. Noct. Attic. 17. cap. 5. latius disputat.

Stat Beneuentum in campestri solo cui colles fertilissimi adiacẽt amęnitate insignes, quod excelsis ædificijs marmoreo lapide extructis, & compositis ornatum conspicitur, vt antiquam
15 illam Samniticam nobilitatem † dignitatemque præ se ferat, ac admirationem præbeat considerantí tot Romanos Consules, & fortissimos ex Romanis milites, ipsumq. Annibalem res præclaras atque memorandas apud Beneuentum gessisse, cuius viam Brundusium ver-
16 sus † silice Neruæ Imperatoris studio impensaque stratam fuisse ipsius Neruæ antiquum numisma demonstrat, ex muliere iacente sinistro cum bracchio rotæ innixa, quod subtus has literas habet, VIA TRAIANA et S. C. Supra verò inscriptionem hanc, S. P. Q. R. OPTIMO PRINCIPI. Circum autem Imperatoris imaginem IMP. CAES. NERVAE TRAIANO AVG. GER. DAC. P. M. eiusdemque viæ Dion in Neruę vita meminit, Complura (inquit) & valdè quidem necessaria ædificari curauit, vt portas & ædes publicas, Vias item muniuit, in quibus sternendis aptandisque fortunas, aut sanguinem alicuius nunquam absumpsit. Natura magnificus, & gloriæ appetens erat. Sed dilucidius hoc Neruæ opus antiquum hoc marmor explicat.

IMP. CAESAR
DIVI NERVAE F
NERVA TRAIANVS
AVG. GERM. DACIC
PONT. MAX. TR. POT
XIII. IMP. VI COS. V
P. P
VIAM A BENEVENTO
BRVNDVSIVM. PECVN
SVA. FECIT

Et Horatius lib. 1. Satyra 5.

Tendimus hinc rectã Beneuentũ vbi sedulus hospes
Pene arsit, macros dum turdos versat in igne.

Aemilium igitur Papinianum, Papiniano Hostilio Eugeniaque Gracili parentibus pro-
17 genitum, † ex Beneuento originem duxisse ferunt, indeque etiam Roffredum maximi Azonis auditorem, Odofredumque Iacobi Balduini discipulum prouenisse Ioannes Ficchardus scribit, quorum vnus libellorum sanè egregiũ opus, & quæstiones non iniucundas edidit, alter verò viuida quadã eruditione, ac solido interpretandi genere in Codicem atque Digesta composuit excellos cõmentarios, quibus Bartholomęus Camerarius accessit, qui etsi cõplura conscripserit ad feuda, tamen celeberrimum volumen super c. Imperialem, de prohib. feud. alien. per Feder. & aliud super c. 1. tit. an agnat. vt Beneuentũ vrbem alioqui multis ornamentis illustrem, & præclarã Athenarum vice ob fecundam Iurisprudentium genituram celebrare atque extollere laudibus debeamus: vtque ad Papinianũ reuertar, is ciuilis iuris cognitionẽ
18 † à Ceruidio Scęuola quem prudentissimũ Iurisconsultorũ Theodosius lib. 4. Codicis Theodosiani tit. de test. & codicilli, ac Franc. Duarenus in Scęuola, ad l. qui Romæ, §. Augerius, de verb. oblig. appellaut, perfectè didicit, & ab eodẽ, qui de iure respondere solebat, l. à testatore, d. tit. de cond. & dem. Bald. in l. omnes populi, nu. 18. ff. de iust. & iur. Marcum Antonium Philosophum, Septimiumq. Seuerum Afrum, Imperatores ius ciuile hausisse tradunt. Ex Papiniani postmodum ludo tanquã ex equo Troia-
19 no pene innumerabiles † ciuilis scientiæ proceres exierunt, vt Lampridius in Seuero, Ias. in l. post dotem, in princ. sol. matrim. Vdalric. Zasius in d. l. 2. de orig. iur. ad fin. nu. 109. Anton. Cõtius ad Pandectas, & Minsyngerius in §. nõ esse autem, num. 4. Instit. de excus. tut. testantur, fuit enim iuris asylum, & doctrinæ legum Thesaurus, eiusque discipuli ac auditores inter cæteros Claudius Venuleius, Saturninus, Domitius Vlpianus, Iulius Paulus, Africanus, Aelius Martianus, Callistratus, Herennius, Modestinus, Hermogenes, Tryphouinus, Celsus, Alfenus, Pomponius, Proculus, Metianus, ac Flo-

ac Florentinus leguntur, qui omnes ferè Ale-
xandri consiliarij fuerunt: scripsit vt Antonius
Contius in citato loco in Papiniano, & Minsyn
gerius in §. sed quia, numero secundo, de fidei-
commiss. hæredit. inquiunt, multa volumina,
scilicet (vt in procem. Digestorum) libros Re-
sponsorum XIX. Quæstionum XXXVII. Defi-
nitionum II. de Adulterio I. ad edictum Aedi
lium Curulium I. Digestorum XIX. quantum
scripsisset hic Iurisconsultus scientiæ, & rebus
optimè gestis inclytus, nisi acerbissimè atque
intempestiua morte fuisset ereptus? Procura-
tionem fisci, post Septimium Seuerum exer-
20 cuit † cui vel ex condiscipulatu, vel per secun-
dam vxorem affinitate erat amicissimus, & vbi
rerum potitus est, Papinianum Prætorio Præfe
ctum constituit, §. vobis autem, in d. procem.
ff. quo in magistratu (vt dicebam) libellos sup
plices agebat, d. l. rescriptum, ff. de distract. pi-
gnor. l. posthumus inofficiosum, §. si quis insti-
tuta, ff. de inoff. testam. Francisc. Connan. libro
quarto, cap. 14. numero quarto, Commentar.
qui Seuero Principi aut darentur aut mitteren
tur: Paulumque ac Vlpianum discipulos suos
assessores habuit, quorum alter sacrorum scri-
21 niorum magister † Alexandro pro tutore da-
tus, annonæ Præfectus fuit, l. 4. C. de contrah.
stipul. demum Prætorio, l. 4. C. locati, & Lam-
pridius ac Dion meminere, alter verò Vlpiano
doctrina honoreque non impar, numero tamē
scriptorum superior ad Præturam, & Consula
tum tandem ad Prætorij Præfecturam summū
tunc a Principe locum peruenit: fuit Paulus,
vt Spartianus refert, non solum Papiniani as-
sessor, sed successor, ac vtriusque consilio om-
nia Alexāder gerebat, auctore Lampridio, am
boetiam nobilissimi atque egregij vertices le-
gis vocabantur, l. scire oportet, ff. de excus. tut.
fuit præterea Aemilius tātæ synceritatis, ac vir-
tutis, vt moriens Seuerus filios suos non alij q̃
ipsi commēdauerit, qui optimi Iurisconsf. fidē,
prudētiam, integritatemque accuratè nouerat,
cum si tot arduis in rebus Republicaque guber
nanda Papiniani consilijs tamdiu vsus fuerat,
tutissimè filios eidem regendos demandauit,
quem virtute duce ad supremam dignitatem
Imperiali munificentia Seuerus ipse euexerat,
vt a sapientissimo viro grati animi officia vicissi
tudinemque sperare iure debuisset, Meruit etiā
Imperatorum elogijs sæpissimè laudari ac orna
22 ri, cum ipsum Iustinianus Imperator † non so-
lum acutissimi ingenij virū, & merito ante alios
excellētem, in l. cum acutissimi, C. de fideicom.
§. & hoc tres libros, in procem. ff. sed excelsi, in
d. l. generaliter, §. cum autem, C. de instit. &
substit. quinimò summi ingenij, in l. 1. §. sed ne-
que C. de veter. iur. enucl. l. cum Papinianus,
C. de sentent. appellauerit, alibi quoque in C.
Theodosiano, tit. de responsis prudentum, ab
Imperatoribus Theodosio, & Valētiniano ex-
cellentis ingenij vir dictus est: eiusque pruden-
tiam Iustinianus admiratus, Papinianum cre-
bro prudētissimum vocauit, in l. cum virū, d. tit.
de fideicom. l. vtere, C. de præd. minor. l. cum re
sponso, C. de legatis, animi insuper & corporis
candorem illæsum, tantique viri maiestatē per-
pendens pulcherrimum in procem. ff. §. ne autē,
ac splendidissimum, in d. l. 1. §. sed neque, C. de
veter. iur. enucl. eundē nominauit, dignitatem-
que attendens sublimissimum virum præfecto-
rium, in d. §. ne autem, & non solum magnum,
auth. vt creditores, §. neque. n. vetus, sed maxi-
mum dixit, vt in eadem auth. & in §. si quis igi-
tur, Instit. de fideiuss. denique ob eius admirabi
lem in iure ciuili scientiā, quæ inter cæteros in-
comparabili lumine clarissimè rutilabat virum
sapientissimum, §. nos igitur, auth. de restit. di-
sertissimumque, in l. fin. C. de instit. & substit.
nuncupauit. Vnde Ioannes Corasius de Papi-
niano loquens, in d. l. cum virum, num. 19. C. de
fideicom. in hęc verba prorupit. Tātæ fuit apud
omnes autoritatis Papinianus, ut Imperatores
nusquam nisi insigni aliquo, aut honorifico ti-
tulo præmisso eius mentionem faciant. Hic tot
supremis titulis Imperatorijsq. laudibus quis
unquā mortalium aliquid addiderit? quis obse
cro dubitare cęperit Papiniani memoriam vllo
tempore fore interituram? non marmorib. non
metallis pro æternitate eius nominis opus est,
cum sacrosanctis legibus Imperiale eius virtu-
tum testimoniū clausum atque insertū conspi-
ciamus, vt firmius præsidium & munimē quæ-
rendum non sit aut sperandū. Vndique tamen
23 omnis antiquitatis autoritas † ad optimi Iuris-
consulti gloriā confluit: nam si ęquitatem uelis,
ubi largiorem humanitatē reperies? non mirū
si in iure ipso Iuliani explosa sentētia, Papinia-
ni humanior opinio, in l. pro hærede, §. si quid
tamen, ff. de acq. hæred. comprobatur. Si Iuris-
consulti elegātiam, ab eo eleganter scripta, in l.
si fundus, §. eleganter, ff. de lege commissoria,
laudantur: quid nō rectissimè dixit aut scripsit?
l. Papinianus, ff. de inoff. testam. l. Papinianus
rectè, ff. de donat. inter uirum & uxorem, l. si ue
rò non remunerandi, §. si post, ff. mandati, quid
etiam non verè? l. creditor, §. sciendum, ff. qui
potior. in pign. hab. Cæterum his virtutibus, &
ornamentis naturalis annectitur pietas, vbi. n.
magis ac expressius quam eius Responso lib. 9.
cōtinetur? l. cum auus, ff. de cond. & dem. cuius
sensum Imperator admiratus, d. l. cū acutissimi,
plenissimum ei donauit euentū, imò latius atq.
pinguius interpretandū optimo intellectu esse
credidit. d. l. generaliter, §. cum aūt, cui aliud re-
sponsum lib. 1. consequens esse uidetur, in l. tale
pactum, §. fin. ff. de pactis. Proprio itaque iu-

re factum est, vt in procem. ff. §. vobis autem,
25 quod in omni Digestorum ordinatione † Pa-
pinianus præfulgens, omnibus partibus præ-
clarus tertij anni recitationem sui præbeat, in
quo auditores Papinianistæ vocentur, eiúsque
reminiscentes, & lætificentur, & festum diem
cum leges eius accipiebant celebrare solebant,
peragãt, vt Imperiali lege maneat viri sublimis-
simi Præfectorij Papiniani (vt dicebam) ex hoc
in æternam memoria, quod Hieronymus Ma-
gius in Miscellaneis cap. XI. recensuit. In hunc
omni ex parte eruditum Iuriconsultum notas
scripsere Iulius, Paulus, Domitius, Vlpianus,
& Martianus eius auditores, l. 1. §. sed neque, C.
de veter. iur. enucl. l. qui pupillam (vbi de notis
Martiani) ff. de adulter. Vlpiani quattuor notæ
in Pandectis recitantur, quas ipse lib. XI. ad edi
ctum in l. ait prætor, §. sed quod Papinianus, ff.
de minor. & lib. XX. ad Sabinum, in l. quæsitum,
§. idem respondit, ff. de fund. instruct. ac rursus
ad eundẽ lib. XXIII. in l. 3. §. cõditio, ff. de adim.
leg. conscripsit, Iulij verò Pauli duo adsunt lib.
sing. ad Orationem Diui Seueri, in l. pen. §. fin.
ff. de reb. cor. & lib. III. Decretorum in l. Clo-
dius Clodianus, ff. de acq. hæredit. & aduertit
Viglius in §. ex eo. Quib. mod. testam. infirm.
Sed tãto honore sublimissimus Papinianus an-
tiquitati fuit, vt quæ in notis prædictis ascripta
erant, nullam vim ob eius honorem obtinerẽt,
nec Iustinianus in notas, magis autem illas in
Papiniani laudem, & ornamentum receperit,
in virum itaque egregium iniecta maculã inij-
cientibus impressere, Papiniano claritatem at-
que splendorem, quinimò longè ipsum censo-
ribus celsiorem dum de notis istis egit Impera-
tor cõstituit, sed neque (in d. l. 1. §. sed neque, C.
de veter. iur. enucl. inquit) ex multitudine au-
ctorum, quod melius & æquius est iudicatote,
cum possit vnins forsan, & deterioris sententia
multos & maiores aliqua in parte superare, &
ideo ea, quæ in notis Aemilij Papiniani ex Vl-
piano, & Paulo, necnon & Martiano ascripta
sunt, quæ antea nullam vim propter honorem
splendidissimi Papiniani obtinebant, nõ statim
respuere, sed si quid ex his ad repletionem sum
mi ingenij Papiniani laborũ, vel interpretatio-
nem necessariam esse perspexeritis, & hoc pone
re legis vicem obtinentes non moremini. Vere
etiam labores monumenta eius dicta sunt, cum
subtilitate, & ingenij summo acumine compo-
sita fuerint, viuacissimisque rationibus exorna-
ta, nec fortuita, sed maximo studio atque mẽtis
elimata cogitatione adinuenta, cum non labo-
res dicentur si tanquam alter Macedo Alexan-
der in iuris ciuilis sciẽtia tot Heroica gessit? vt-
que ad Notas reuertar, nõ mirum si Vlpianus,
Paulus, & Martianus id egerunt, cum ad sum-
mum fastigium anhelantes, vt Principi se Papi
niano prudentiores fortasse, ac sapientiores
ostenderent, virum eminentem redarguere mo
liebantur, à quo edocti singulari doctrina fue-
rãt, sed præclara virtus offensores effugere nun
quam potuit, nec inuidorum latratus morsus-
26 que euadere. Eius insuper inconstantiam † in
l. manifestissimi, §. sed cum in secundum, C. de
furtis, velut albam cornicem Iustiniano obser-
uatam esse apud Federicum Scotum in rubr. ff.
de nou. oper. nunc. & Andream Tiraquel. in
l. si vnquam, in verb. Donatione largitus, nu-
mero 273. C. de reuoc. donat. inspicere est, Sed
si Papiniani perspicaciã ingenij attenderimus,
non inscitiæ, sed acumini contrarietas illa ascri-
benda erit, cum in meliorem definitionem eius
sensum conuerterit ab Imperatore nõ indigne
comprobatam atque sancitam. Et qnid miran-
dum est, cum non tantum ab ipso Papiniano
sed ab alijs etiam antiquis Iurisconsultis in illa
dubitatione variatum fuerit? satis videtur non
aliorum, sed vnius Aemilij definitionem, vti
veram, rationabilem, & constantem Iustinia-
no arrisisse. Quid rursus mirandum erit cum
hoc Papinianus de seipso profiteatur, in l. si
venditor, §. fi. ff. de seru. expor. licet enim aliàs
solins vindictæ ratione, idest, quòd animo sæ-
uientis non sit satisfactum Papiniano libro X.
Quæstionum placueritne ex pacto quidem in-
continenti apposito actio sit, quòd crudele ni-
mium videatur, & indignum, si res familia-
ris nullum damnum patiatur ob pœnam, vel
contumeliam homini non inrrogatam homi-
nem experiri, idem tamen libro XXVII. muta-
uit sententiam, & a Sabino testatus est se in
contrarium trahi, quòd semper intersit vendi-
toris, propterea quòd vt lex seruaretur, ideò
viliore precio seruum vendidisse credatur.
Vtinam (vt Obseruationum libro secundo, ca-
pit. 37. Iacobus Cuiacius inquit) qui hoc tem-
pore ius nostrum interpretantur Papinianum
imitati, quæ vel falso, vel ineptè aliquando,
& senserint, & scripserint ingenue emenda-
rent, nec in eis contra quam postea resciuerint,
tam obstinato tamque obfirmato animo, vti
faciunt perseuerarent. Obijt Annum agens
XXXVI. dies X. & Menses III. vt illo eleganti
27 Epitaphio † demonstratur.

D. M
AEMILIO . PAVLO . PAPINIANO
PRAEFECTO . PRAETORIO
IVRISCONSVLTO
QVI VIXIT ANNOS . XXXVI
DIES . X . ET MENSES . III
PAPINIANVS . HOSTILIVS . EVGENIA . GRACILIS
TVRBATO . ORDINE . IN . SENIO
HEV . PARENTES . FECERVNT . FILIO . OPTIMO

Hanc

Hanc germanam vrnę Papiniani inscriptionem esse liquido affirmant Ioannes Baptista Egnatius ad Spartianum in Seuero, Marcus Mantua in Apophtegmatibus, Aldus iunior, Cotta, Bernardinus Rutilius, Hieronymus Magius Miscellan. lib. 2. cap. 11. Ioannes Corasius, in d. l. cum virum, num. 18. Minsyngerius in §. sed an post, num. 2. de fideicommiss. hæredit. & Francisc. Hotomannus in Iurisconsultorum descriptione, fol. 345. & quam Bartolomæus Socinus, in d. l. cum auus, in princ. asserebat tãquam adulterinam mendosamque detestantur, doctissimum etiam Iurisconsultum velut semibarbarum, & infantem acriter aliqui explodunt, inter quos Magius d. cap. 11. quòd quasi literarum ignaro rudique lectori fucum facere voluerit reiectam inscriptionem consarcinasset, in suisque commentarijs vt veram obtrusisset. Nec mirum esse hominem ab elegantia sermonisque cultu omninò alienum, vel ex suo, vel ex patris penore talia protulisse.

28 Sed licet † in iure interpretando orationis elegantia dicendique puritate Bartholomæus Socinus caruerit, quis nescit ipsum legum ornamentum fuisse? vt si hæc sermonis impuritas reliquis eius virtutibus, atque scientijs conferatur, non a quoquam potest reprehendi; sed profusissimè laudandus erit, cum nullus hucusque Papiniani aliorumque Iurisconsultorum sensa subtilius, & insignius Socino penetrauerit, nullus etiam iuris difficultates explanauerit sublimius, nodosque dissoluerit perfectius ac ingeniosius, omnem enim intricatã, & asperrimam fideicommissorum materiam interpretatur, substitutionum quæstiones declarat, conditionum ænigmata pandit, quæ etiam ad transmissiones Senatusque Consulti Trebellianum pertinent aperit, de rebus dubijs tractationem dilucidat, posthumorum institutiones edocet, quæve ad alias duriores quidem iuris partes congruunt, sic disputationibus enucleat, vt nihil illustrius: quid nunc si sermonis exquisita elegantia, eloquutionis vi, copia atque ornatu destitutus suorum temporum more institutoque in legibus declarandis vsus fuerit? consuetudini potius quam viro summi ingenij tribuendum erit atque ascribendum; sicque Hieronymum Magium virum eloquẽtissimum Socini subtiles commentarij non delectant, alios qui eruditionem non minus quam elegantiam desiderant impensè delectabunt, sicut vt Cicero libro 1. de Natura Deorum inquit, næuus in articulo pueri delectabat Alceum, at est corporis macula næuus. Sed submotis nunc Socini laudibus, non enim breuibus verbis potest præstantissimi eius ingenij amplitudo concludi, rectius certe Magius non argentea vrna, sed longè nobiliori preciosiori que existimasset Papinianum, iurgia erga Socinum compescendo Callidemi non incelebri exemplo, is enim altum superbamque illam Iurisprudentiæ ædem

29 † ingressus, quæ tota porticibus, & columnis ex Selenite ambiebatur, cuius etiam testudo de pario marmore compacta erat, tam indiscreta lapidum commissura, vt propè eadem muri videretur compages, lateribus vtrinque ex eadem nitentibus materia, varijs figuris atque imaginibus mirè Protegenis penicillo Apellis sæculo exornatis Olympiade cx11. Romulum leges Curiatas ibi meditantem Sextumque Papirium, ac post eum Hermodorum illum Ephesium adinuenit, & X. tabulas in quibus veteres illæ leges incisæ fuerunt materia æris Deliaci, conspexit; Neruæ etiam Iurisconsulti imaginem qui xv11. ætatis anno de iure publicè respondit, Cumque postica delubri egressus fuisset in Polyandrion amplissimum Sepulchris Cenotaphijsq. Iurisconsultorum insigne se contulit, per tot sepulchra mæstus ambiens ob virorum nobilium interitum qui iam cinis, & vmbra essent: Vidit Solonis sepulchrum quod ferè tale erat, stabat pyramis adamantina altitudine c. & xv. cubitorum stellis aureis guttulis cum hac inscriptione.

O VIATOR
HIC SITVS EST SOLON SOLVS
E SEPTEM LEGISLATOR.
LACRIMIS IVSTA PERAGITO
ET MANES LESSO PROPITIATO.

Nec omisit Pomponij, Vlpiani, Pauli, Marcelli, & aliorum monumenta, quę ferè de lapide Chernite constabant, qui corpora a putredine vindicat, flagrabant myrrha, costo, & cedrino liquore: agnouit titulum L. Celij Antipatti qui historias conscripsit, & plus eloquentiæ quam iurisprudentiæ operam dedit, Iuliani etiam arcam lapideam ex illa inscriptione,

Κἂν τὸν ἕτερον πόδα ἐν τῇ σορῷ ἔχω προσμαθεῖν βουλοίμην.

Præcellebat, (ait) reliquis Papiniani monumentum inferiore parte solida, turris de Alabastrite superior de Porphyritico tecto ac fastigio exornata, perangusto aditu, intus in Stylopide argento incisum legit.

PROH DOLOR
PRAEFECTE AEMILI INSONS FVISTI
VALE

Et paulò inferius virtuti haud vitã postposuisse pudet. In circuitu tãti monumẽti porticationes ex vario marmore cõstructæ ex more sumptuosæ antiquitatis stabant. Quid tũ, si quæ illustria monumẽta manu fabrefacta illi veteres Iurisc.

merebant miro ingenij artificio Callidemus ijsdem adiunxit & effinxit? Illius etiam veræ inſcriptionis ad monumentum Papiniani teſtatur ſublimis Iuriſconſ. Iacobus Cuiacius Obſeru. lib. 8. cap. 23. vbi aliam non abſimilem veterem inſcriptionem adiecit præpoſteritatem naturæ oſtendentẽ. Cum Antoninus Baſſianus Caracalla ad imperium fauore exercitus peruenisset, Getamque intercimere propoſuiſſet, ac in caſtris eius inſidias prætorianis militibus quærula voce inſinuaſſet, Æmilius Papinianus etiã tunc Prætorij Pręfecturam obtinens, fratrũ concordiam quam potuit maximè fouit, egitque ne Geta occideretur, Baſſianus verò qđ animo reuoluebat cum ob ſequutam iam fratris cędē expleuiſſet, Papinianumque cũ alijs concordię
30 auctoribus † ac Getæ fautoribus occidere inſimul deliberaſſet, ipſum è Capitolio ad palatiũ redeuntem inſimul cum Imperatore qui eidem Papiniano & Chiloni innitebatur, quos enim occidere cogitabat affabiliter alloquebatur, nõ multo poſt alijs ſublatis compluribus Getæ fautoribus, à militibus permittente ac ſuadente Caracalla occiſum tradunt, ſimulque cum eo filium eius, & Petronium, quod Spartianus in Antonino Caracalla, itemque in Geta, ac Petrus Gregorius in Syntag. iuris, part. 2. lib. 18. cap. 11. num. 6. vltra alios literis demandarunt. Sunt qui in Caracalli conſpectu ſecuri percuſſum, eoque improbante quòd non gladio res perfecta fuiſſet, militumque obiectum gladijs confoſſum ſcribant, huiuſque diræ mortis occaſionem in Getam Papiniani amorem, vel magis deſiderium fratrum concordiæ ac pacis fuiſſe. Plures tamen dixerunt nempè Vdal. Zaſ. in d. l. 2. §. primus Diu. Auguſt. in verb. Cæſar, ff. de origin. iur. Cotta in Papiniano, Ioachimus Minſyngerius in §. non eſſe autem, nu. 4. de excuſ. tut. in §. ſed quia, num. 2. de fideicom. hæredit. Io. Coraſ. in l. qui liberos, in verb. Frater. num. 129. ff. de rit. nupt. Franciſc. Hotoman. in eius libello deſcriptionis Iuriſconſultorum, & Franciſc. Connanus, lib. 1. Comentar. iuris ciuil. cap. vlt. num. 10. occiſo Geta fratre, Caracallam Aemilio Papiniano iuſſiſſe, vt in Senatu pro ſe, & ad populum facinus dilueret, illum reſpondiſſe: Non tam facile parricidium excuſari poſſe quàm fieri. Alij inter quos Rutilius, & is in Papiniano, rogatum ferunt a Principe, vt orationem qua inueheretur in fratrẽ ſibi dictaret, recuſaſſe Papinianum, dixiſſeque: aliud eſſe parricidam accuſare innocentem occiſum: ſed hæc non conuenire Spartianus ſcribit, nam neque Præfectus poterat orationem dictare, conſtatque eum quaſi fautorem Getæ occiſum: Illud etiam teſtantur, admirabilem ab eo morienṫe editam vocem, cum enim raptus a militibus ad palatium occidendus traheretur. Stultiſſimum fore dixiſſe qui ſibi ſuccedebat Præfectũ niſi violatam crudeliter Præfecturam vindicaret, id ipſumque eueniſſe, ſucceſſor enim Papi-
31 niani Opilius Macrinus † in foro verſatus, & legum conſultiſſimus per Martialem Centurionem (ſi Herodiano lib. 4. & Aelio Spartiano in Caracalla credimus) vnum è cuſtodibus Principis occiſo Caracalla in medio itineris inter Carras, & Edeſſam die ſui natalis ad requiſita naturæ diuertente, cum leuandæ veſicæ gratia ex equo deſcendiſſet, dum aduerſus Parthos iterum moliretur ex Præfecto Prætorij imperium inuaſit, de quo Auſonius,

Principis hinc cuſtos ſumptum pro Cæſare ferrum Vertit in auctorem cæde Macrinus iners.

32 Sed quis talia recenſendo † a lacrymis, atque animi cruciatu ſe temperet? quis immaniſſimi Caracallæ ſcelus funeſta oratione non improbet, & penitus abominetur? cum Senatui maximum decus, Præfecturæ authoritatem, legum conditorem, atque magiſtrum, nec Romæ ſolum, ſed totius orbis ſplendorem abſtulerit: Quid Baſſiane egerat Papinianus, vt a te naturæ immani ac tetro monſtro interfici, & per plateam eius cadauer ſine aliqua humanitatis reuerentia trahi meruerit? quòd a tuo flagitio ſtare noluerit? quòd parricidium excuſare recuſauerit? quòd tui fœdiſſimi animi contra fratris ſanguinem violentiam reprimere ſtuduerit? quòd pietatis ardore flagrans concordiam iniri ſuaſerit cum Geta fratre tuo, cuius irrupto cubiculo nihil eum tale expectantem ſupra matris Iuliæ pectus multo vndantem ſanguine ſæuus obtruncaſti? nullus alius niſi tu improbiſſime, tam graue ſcelus perpetraſſet, non Nero, non Vitellius, non Caligula, aut alius quiſquam tunc Imperatorum crudelior, & ſceleſtior, nullus alius ſiquidem niſi tu naturali pietati obnoxius, aut Heliogabalus tuus filius probris omnibus pollutus, ac te duro patre durior Aemilium Papinianum naturæ rationibus inſtitutum, artiſque ornamentis decoratum mundo ſurripuiſſet: tibi æque fatale fuit Papiniane ac bonis omnibus, improbi, & ſceleſti Imperatoris iuſſu occidi, qui domeſticos omnes fratris atque amicos ſuſtulit, & in ædibus habitantes quas ille incoluerat, miniſtros item vniuerſos, ſic, vt ne ærati quidem infantium parceret: non enim quas virtutes in fratre oderat, harum quandam imaginem præferri ab amicis, & illius deſiderio paſſim quæri populum Romanum patiebatur, vt Hero-
33 dianus libro 4. ſcribit, probitate † namque Geta inſignis erat, animi moderatione, & lenitate in congreſſibus admirabilis, quę ſtudia delectabat honeſta, diſciplinarũ laude celebres circa ſe frequẽtes eſſe iuſſerat, & in paleſtris, ac reliquis ingenui exercitationibus verſabatur, mitis

tis etiam in omnes & benignus, fama & gloria
quadam optima plurimos ad amicitiam bene-
uolentiamque suam allexerat, vt ante Nobilis-
simi cognomen meruerit quam ad Imperij fa-
stigium eueheretur, quod ostendit lapis ad
Quirinalem in ædibus Pomponij Læti.

PRO. SALVTE. DD. NN. AVGG
HERCVLEM DEFENSOREM
GENIO. CENTYRIAE. EX. VOTO. POSVIT
L. DOMITIVS VALERIANVS
DOMO. KAPITOLIA. DE. STIP. X VIII
MIL. CCH. X. PR. P. V. 7. FL. CARALITANI
LECTVS. IN. PRAETORIO. DD. NN
EX LEG. VI. PER. R. F. C
MISSVS HONESTA MISSIONE
VII. IDVS. IANVAR. DD. NN
IMP. ANTONINO PIO. AVG. III. ET
GETA NOBILISSIMO CAES. II. COS

Nobilissimum itaque Getam nisi totius se-
rè Vrbis, & Orbis excidio extingui posse non
34 putauit † nefarius parricida, hinc ille antea inau
ditus furor & immanitas plusquam Tyranni-
ca, & nulli vel leuiter fratri cogniti euaserint,
non atletæ, non aurigæ, non histriones, non li-
berti, non omnes eiusdem amici, confossi ordi-
nis Senatorij quicunque aut genere aut diui-
tijs præstabant, interfectus Lætus, confossus
frater patruelis Afer, cui pridie partes de cena
miserat, interfecta Commodi soror iam anus,
atque ab omnibus Imperatoribus, vt par erat
maximo in honore habita, quòd Getæ necem
apud matrem defleuisset, quin etiam côiugem
suam Plautiani filiam quæ in Siciliam relega-
ta a Seuero fuerat, interimi iussit, & Pertinacis
filium ex Lucilla Commodi sorore susceptum,
postremo ex cognatione Imperatoria, & ex Pa
tricia Nobilitate quotquot supererant fundi-
tus deleuit. Ducesque prouinciarum, Præsi-
des & procuratores vniuersos veluti Getæ ami
cos capite multauit, Vestalesque Virgines vi-
uas obruit terra, quasi incesto pollutas, in Cir-
censibus ludis, quod nunquam antea euenisse
memorant, omnem exercitum in Populum fa-
cere impetum irruereque edixit, & ex inermi
multitudine rapturi eos atque occidi qui auri-
gam suum maledictis fixissent, se enim non il-
lum ludibrio habitum existimabat. At mili-
35 tes genus hominum † truculentum, & natura
ferum, semel habita sæuiendi licentia præ timo
re se proteruius locutum fatente nemine pas-
sim, vt quemque sors obtulerat trucidarunt,
aut omnibus direptis quasi vita redempta ęgrè
dimiserunt. Præterea Alexandriæ in Aegy-
pto iuuenes omnes quos honorum, & pręmio-
rum spe extra Vrbem vbi exceptus perhono-
rificè fuerat, euocauerat, & circumiens con-
trectansque blandè, quosque alloquens aliud
in alio laudauerat, militum armis conclusos
cum cæteris qui aderant tanta cæde contrucida
uit, vt profundissimas fossas cadaueribus, &
sanguine oppleuerit, in quas a semiuiuis præ-
cipites acti aliquot etiam militum mox deci-
dentium pondere oppressi fuerunt, & riuis
cruoris defluentibus cum fauces ipsæ Nili in-
gentes, tum litus omne circa Vrbem purpu-
rasceret, id patrauit scilicet, quod non dissimu-
lata fraterna cęde, Alexandrini Iuliam matrem
Iocastam multo ante vulgo appellauerant, ir-
riserantque eum, quòd pusillus ac tantulæ sta-
turæ gestiret haberi, & videri Alexander &
Achilles qui maximi ac fortissimi heroes fue-
runt. Quam etiam fidem publicam dederat
acceperatque perditissimus sacrilegus violauit
& fregit, qui enim gentium iure naturæ infen-
sissimus hostis teneretur? nempe simularis nu-
ptijs cum Parthorum Rege Artabano, omnem
barbarorum nobilitatem lætam Romano fœ-
dere, & gloriantem affinitate sibi obuiam cir-
cumuenit & occidit, Artabanus alia omnia co-
gitans illi periculo vix a suis ereptus equum
conscendit, & celeri fuga se in tutum recepit:
atque ad te reuertor te tota mente respicio Pa-
piniane, malum te in illa incidisse tempora qui-
bus tutos esse non licuit nisi malos, quid im-
merens hic offenderat Bassiane? sic populos
Romani Imperij magnaminiter deuicisti, im-
periumque feliciter propagasti, dum innocen-
tem Getam occidisti, dum Iurisconsultum om-
nis omnino bonitatis ac virtutis exemplar vi-
rumque Præfectorium coram te securi percuti
iussisti, ictibusque gladiorum confodi, hæc
sunt spolia Britannica, hi triumphi Parthici
more maiorum parti, hæ victoriæ Cæsaris. Sic
captiuos inimicos ducis, exercitusque inimica-
rum gentium prosternis debellasque, regna ci-
uitatesque superas, dum domi fratris sangui-
nem effundis, Præfectoriumque amicum ac
defensorem laceras, orbem etiam sanguine fę-
das, o dedecus æternum Augustorum imò tui
tantum nominis, vt optimè illud Diasyrticum
36 dictum † ab Aelio Pertinace emissum existi-
memus, dum tibi faustum Prætorij recitanti,
dicentique te Sarmaticum, Germanicum, Par-
thicum, Arabicum, Alemanicum, Maximum
ioco obiecit, adde si placet etiam Geticum
Maximum quod Getam occideras fratrem.
Nec tua rabies tyrannica (cum tyrãnicum odiũ
merueris) tãtis sceleribus satiari potuit, verum
etiam innocentissimi filij cædem (vt hoc hor-
rendum non ab re repetam) patris acerbissimo
funeri addidisti, vt non Imperij Romani prin-
ceps solum, sed crudelitatis ac feritatis videre-
ris, sic ciuicis muralibusque coronis exornaris,
dum ciuitatis Romanæ rectorẽ ac sapientẽ mo

deratorem, præclaramque eius sobolem ferro trucidas ac profligis, in quo innocens & infelix filius deliquerat? in quo alij in quos efferatam illam tuam effudisti rabiem? non ex alio id te egisse putandum est, quàm ne patris virtus in filio reuiuisceret, vt etiam publicũ virtutis hostem dirumque persecutorem te manifestares, vt nihil ad tuam crudelitatem deesset, seminarium omne iuris ciuilis Bassiane intercidebas, nisi complures grauissimi Iurisconsulti haustã ab Aemilij purissimis nitidissimisque fontibus disciplinam & scientiam seruassent, totque præclara eius volumina illæsa rem insissent, in quibus naturales & selectæ ciuilis Philosophiæ rationes continerentur, quæ postmodũ vniuersi iuris ciuilis solida fundamenta extiterunt? Non meruisti Bassiane in Antoninorũ nomen adoptari, cum ob tuos deprauatos mores & impietatem Dino illi Antonino dissimilis prorsus extiteris, & Imperiali culmine indignus omnibus gentibus visus fueris: Antoninorum siquidem nuncupatio, vt Mariangelus Accur-
37 sius † in Diatribis ad Ausonium in Bassiano inquit, venerabilis ac Romano Populo vsque adeo fuit amabilis, vt illa te Seuerus pater decorandum existimauerit, sed nomini gratiam, & imperio dignitatem ademisti, ac vna tantum re dignus apparuisti quòd Opilij Macrini mandato occidereris, cum nullum tyrannicum imperium ferro vacet, & sanguine: licet itaque in-
38 sidiarum metu Bassianus curiosior † impendio fuerit oraculorum, dæmonumque arcana inquirendi, accitis vndique Magis, astrologis, aruspicibus, nemineque prætermisso qui huiusmodi fallacias profiteretur, Romamque, quemadmodũ Mariangelus Accursius subdebat, dum in Mesopotamia ageret ad amicum sibi intimũ Maternianum scripserit, vt optimos quosque Magos de eius vitæ termino consuleret, punitus tamen fine cruento quem vates prænotauerunt extitit, cuius proinde necem Populus nõ sine risu accepit, prout ioco assumendum fuit dum putauit Magno Alexandro Macedoniæ se æquandum fore, dumque ad Herculis virtutem accessisse se iactauit. Quod totum latè etiam Herodianus enarrat illis verbis ex Politiani versione lib. 4. Sed eos quoque suspectãs vt parum vera loquentes, omniaque ad assentationem vaticinantes, scribit ad Maternianum quendam cui rerum suarum omnium curam in Vrbe crediderat, & quem sibi ex amicis omnibus fidissimum putabat, consciumque omnium secretorum habuerat, Magos vndique optimos conquirat, atque euocatis Manibus de fine ipsius vitæ consulat, & an quisquam Imperio insidietur: At Maternianus nauata principi opera, siue id reuera Manes significauerant, siue alioqui Macrinum perosus rescribit Antonino Macrinũ esse qui insidietur imperio, eumque è medio tollendum. Nil ad se excusandũ profuit Getæ imaginem honorare, Diuum ipsum appellare, eiusque mortem toties flere, quoties nominis eius mentio fieret, quoties etiam eiusdem imaginem videret, aut statuam, si Diuum illum dixit dummodo non esset viuus, si fletum cocodrili lacrymis similem fuisse constat, si tyranno credendum non erat, quemadmodũ de Sylla milites Pompeiani dicebant. Ad parricidium Caracalla natura truculentus, & iniuriarum memor, incestum iungere voluit, cum Iuliam eius nouercã ac Getæ matrem alioqui pulcherrimam quam nudam maxima corporis parte per negligentiam viderat, vxorem duxerit, dicente Bassiano vellem si liceret, eaque respondente si libet licet, an nescis te Imperatorem esse, & leges dare nõ accipere? Demosthenis nunc & Hortensij, vel ipsiusmet Æmilij Papiniani omnem declamandi artem exercitationemque expeterem, qua tetrum factum perditissimi Imperatoris pro ipsius magnitudine luminosa oratione abundanti eloquẽtiæ quadam maiore vi fluẽte sic vberibus sententijs detestarer, vt verbis veluti fulminibus infandum eius nomẽ concuterem atque disperderem, quòd tamen pro eius indigno facinore, illius exemplo qui Dianæ Ephesiæ templum incendit, deleri nunquam poterit aut obliterari, æquumque videtur, vt turpis prorsusque infamis memoria diutissimè velut in pœnam perduret: illud denique de Aemilio Papiniano nequaquam prætermiserim, scientias ac virtutes omnes quæ in cæteris Iurisconsultis sparsim adfuere, in vno hoc Aemilio perfectius in suo quoque genere floruisse, nã quid rogo iucundius auribus nostris vnquam accidit huius oratione Papiniani, eiusque operum quæ nunc extant lectione? quæ est pura sic vt Latine loqui pene solus videatur, sic autem grauis, vt in singulari dignitate omnis tamen adsit humanitas ac lepos, quid illustrius quàm viuas ex naturæ fontibus depromptas rationes atque institutiones in eius scriptis respõsisque, imò omnem æquitatem ad veram effigiem intueri? quid multa? ipsum perlegẽs sic iudicare soleo, quicquid aut addideris, aut mutaueris, aut detraxeris vitiosius, & deterius futurum, cum eius dictis nil limatius, nil tersius, nil perfectius valeat excogitari. Beneuentanorum illustrium virorum ordini celebritatique Gregorius VIII. Pontifex Maximus vitæ san-
39 ctitate, † prudentia, teste Platina in eius vita, & Blondo libro decimosexto reque ipsa insignis, Orbilijque grammatici addendi sunt, quorum Tranquillus meminit, ac folius Seruij Orbilij eius præceptoris illis carminibus lib. 2. ad Augustum epist. 1. Horatius.

Non

Non equidem insector, delendaque carmine liui
Esse reor, memini qua plagosum mihi paruo
Orbilium dictare, sed emendata videri
Pulcraque & exactis minimum distantia miror.

Silentio etiam præterire non audeo Victo-
40 rem III. Pontificem † qui ante Desiderius seu Dauferius vocabatur, Beneuenti in Samnio patre eius ciuitatis principe narum, cuius corpus in Casinate Capitulo vbi Abbas fuerat in sepulchro marmoreo claudirur, eleganti addito elogio. Albertum de Mora Diaconum
41 † Cardinalem S. Laurentij in Lucina postea S.R.Ecclesiæ Cancellarium ab Alex. III. factum, virum doctrina facundiaque præpollentem, Bernardum Beneuentanum Cardinalem
42 Prænestinum † cuius in Casitano Monasterio mortui extat epitaphium, Petrum denique de Mora Cardinalem S.Angeli. Possem de Principibus Beneuentanis quos aliqui Duces nominant, multa scriptis insinuare, quæ cum à plutimis Historicis, & exactius à præclarissimo Iurisconsulto, & Patricio Viro Neapolitano Marino Freccia tradantur in eius erudito opere quod de subfeudis inscripsit, lib. 1. cap. de Prouincijs, & Ciuitatibus Regni, num. 50. fol. 89. & cap. de Antiquo statu Regni, num. 19. fol. 62. non erunt hic repetenda, neque alia quæ ad vetustorum ædificiorum structurã excellentiamque pertinent. Dominum tamen Ioannem Baptistam Mascambrunum Nobilem Beneuentanum Iurisconsul. hac tempestate præclarissimũ, prædictis addendum autumo, qui scientijs, authoritate ac integritate, Beneuentum extollit plurimum, hunc in eminentissimo Regio Magistratu Magnę Curiæ Vicaria ad causas criminales Iudicem promotum meritissimo intuemur.

43 Cumque Freccia eodem volumine † de Aquila Ciuitate pertractans, licet ipsam celebrem nobilemque ex Amiterno Furconioque Samnitum Vrbibus antiquissimis Nobilitatem, trahentem, Amiterninos etiã Coloniam deducere, ipsumque Amiternum Crispi Sallustij patriam fuisse scribat, & Aquilanum Episcopum exemptum, quemadmodum re vera est, nullũ Metropolitanum recognoscentem affirmet, nihilominus tamẽ longè maiora paucissimis quidem verbis de ipsa Aquilæ Vrbe dicere potuisset, cum prout veram originem non solum ex Amiterno Furconioque sed etiã ex Duronia, Forulis, Abiensi, alijsque Samnij vrbibus deducit, quarum habitatores loci indigenes a temporibus vsque Iani, ita non earundem tantum sed Vestinorum ferè in vniuersum vetustatem celebritatemque repræsentat, estque non immeritò ipsorum Vestinorum princeps ac Metropolis, quam etsi aliqui nouam Vrbem appellare voluerint, hoc ad eius ampliationem ab Imperatore Federico factam & a Carolo II. prosecutam, ad Furconensisque Episcopatus in Aquilensem translationem sub Alex. III. referendum est, cum antiquissimis antea temporibus Aquilæ Oppidum fortissimũ in amœnis collibus propè Amiternum vbi hæc ciuitas sita est, viguerit ac steterit, & Blondus Foroliuiensis fidelis Historicus est auctor, dum ipsam
44 vetustiorem quàm habitatores existiment † esse testatur, ex Fridericique diplomate clarè colligitur: quia autem ciues non ædificia verè ciuitates constituunt, cum Aquilani ipsi Amiternini sint, & Furconenses, & Duronienses, & Forulenses, Abiensesque ex Vestinis populis Samnij, quid refert quòd relictis primis ædificijs Consulum Romanorum, & exercituum vi deuastatis ac disiectis, etiam nunc ex vestigijs ipsis admirabilibus iuxta se congregarint, in eodemque agro Amiternino vrbem Aquilam amplissimorum ædificiorum, platearum, viarum, fontium, turrium & Basilicarum fastu gloriosam ac præpotentem, ciuiumque nobilitate vetustissimam, & virtute clarissimam, ex illis priscorum Samnitum roboribus collapsisque ruderibus erexerint? unum tantum quòd ipsam non Amiternum, non Furconium aut ex præmemoratis aliam, sed Imperatoris edicto Aquilam appellauerint, quamuis ex Historicis plerique non incelebres Amiternum nunc
45 † Aquilam uocitent esseque affirment, de quo Amiterno Plinius libro 3. cap. 5. & rursus li-
46 bro 14. cap. 3. de Pumula nua † agri Amiternini tractans, sæpeque Liuius, ac illis carminibus Virg. lib. 7. de Forulis pariter nerba faciens.

Vna ingens Amiterna cohors, Priscique Quirites
Ereti manus omnis, oliuiferæque Mitusca,
Qui Nomentum Vrbem, qui rosea rura Velini,
Qui Tetrica horrentes rupes, Mõtemque seuerum,
Casperiamq. colunt, Forulosq. & flumen Hymellæ,
Qui Tyberim Fabarimq. bibunt, quos frigida misit
Nursia, & Ortina classes, populique Latini.

Quibus alia Sylij Italici carmina lib. 8. concinunt.

Esse inter primos Therameo a sanguine clausus,
Exultat rapidis Nero non imitabilis ausis,
Hunc Amiterna cohors, & Baccho nomina ducẽs
Casperula, hunc Foruli, magnaque Reate dicatum
Cælicolum matri, necnon habitata pruinis
Nursia, & a Tetrica comitantur rupe cohortes.

De P. Aufidio Pontiano Amiternino meminit M. Varro libro secundo de re rustica capit. 9. & Amiterni L. Iunius Columella pariter de re rustica lib. 10. dum de cultu hortorum in fine Carminum scribit.

Quin etiam tardipedi sacris iam ritè solutis
Nube noua seritur, cæli pendentibus vndis,
Congilis illustri mittit quam Nursia campo,
Quaque Amiterninis defertur bunias aruis.

Sed cum huius antiquitatis plena sint ferè

omnia,

omnia, latiorem de ea discursum alium in loco
reijciam, tantū Iouiniani Pontani de gestis Fer
dinandi Regis lib. 5. pauca hęc verba subnectā,
Prolatis etiā, inquit, confinibus facta est Aqui
47 la, Vrbs quidem † ipsa ciuibus, autoritate, &
operibus clara, regionisque totius caput, Nam
& populus ipse quanquam lanificio deditus ac
texturę, maximè etiam bellicosus est, finitimis-
que vndique formidini, nec minus etiam Regi-
bus qui Neapoli imperant. quod Ioannes Ba-
ptista Carapha in suis historijs tradidit, Aqui-
lanos inquam militiæ addictos esse. Quid mi-
rum si hæc inclyta Vrbs belli Duces strenuos
48 fortesque, ac inter alios † Antonutium ex Illu-
strissima, & Generosa Camponiscorum Mon-
torij Sanctæque Agathæ Comitū familia exer-
citus Ladislai Ducem, ac itidem Eugenij IIII.
progenuit, sub cuius quoque ductu Aquilanus
Populus Bracchio Fortibracchio apud Aqui-
lam dimicando occiso, eius inimicum exerci-
tum fudit, profligauit, vicit atque consumpsit;
alios quoque eminentissimos ciues produxit,
& ne omnes memorem, Amicum Agniphylū
49 Cardinalem tituli S. Mariæ trās Tyberim, † &
Aquilanum Antistitem, doctissimum Iuriscon-
sultum, vitæ sanctitate, nobilitateque præclaris
simum non reticebo velut summis virtutibus
exornatum, quicquid de eo Hieronymus Ga-
rimbertus Parmensis, & Frater Alfonsus Cia-
conius scribere ausi fuerint, ab æmulis (vt cre-
dendum est) nobilium gentis Agniphylæ per-
peram instructi, cum Cardinalis iste nō solum
purpuræ fulgore, sed antique eius antecessorū
nobilitatis radijs coruscauerit, qđ Aquilanis ci
uibus magis quā externis ipsis scriptoribus in-
notescit, quibus Historicis, vt ignoscēdum est,
ita a multis illud obijci poterit:

Inuidia Siculi non inuenere tyranni
Maius tormentum.

Emicat eadē Aquilæ vrbs familiarū antiquissi-
ma nobilitate, ciuiumq. tum armorū tū sciētia
rū oium claritate. Vtque aliquantisper ad Ami
50 terni fastigiū † redeā, non minora vetustissimo-
rū lapidū apparent eius monumēta, inscriptio-
nemq. illā quę Beneuēti adhuc extat subijciam.

M. MARIO. M. F
STEL. TITIO RVFINO
COS.
LEG. LEG. I. MINER. P. F
CVR. COL. CLAVD. AVG
AGRIPPINENSIVM
PRO. COS. PROV. SICILIAE
CVR. AMTERNOR. PRAET
TR. PL. Q. PROV. MACEDON
SEVIR. TVRMAT. EQ. ROM
TRIB. LATICL. LEG. I. ADI. P. F
IIII. VIRO STLITIB. IVD

En aliā de Amiterno ipso quæ maiori Aqui
læ vrbis Palatio infixa conspicitur.

C. SALLIO C. F
QVI. PROCVLO
SACERDOTI. LANVVI
NORVM. IMMVNI. PON
TIFICI. PATRONO. CIVI
TATIS. AMITERNINORVM
ITERVM. Q. Q. SVMMO
MAGISTRO. SEPTAQVIS
OB. MERITA. ET. AMOREM
EIVS VICANI FORVLANI
PATRONO BENEMERENTI
L. D. D. D.

51 Denique palā est † in vno agro Amiternino
gaudentis opus esse naturæ, imò tota in eo vi-
talis ac perennis salubritatis cæli temperies est,
vt eo nihil mollius, tam fertiles cāpi, tam apri-
ci colles, tam innoxij saltus, tam opaca nemo-
ra, tam munifica siluarum genera, tot montiū
afflatus, tanta frugum & vitium fertilitas, tot
lacus, tot amnium fontiumque vbertas totum
illum perfundens, vt mirabile visu sit, hinc
Martialis.

Nos Amiternus ager felicibus educat oris.

Tantæ amœnitati decus ingens tribuunt,
Amiterni vetustissimum amplissimumq. thea-
trum, pontes maximi ex quadrato lapide su-
pra Aternum amnem altis fornicibus, marmo-
rum crustæ & statuæ, leones erant enim dictæ
ciuitatis insignia, nōdum collapsæ omnino tur
res, aquæductus, columnę, variorum marmorū
inscriptiones, aliaque ingentia ac insignia mirę
vetustatis quę in agro ipso visuntur, vrbis Ami
terni potentiam atque eminentiam, & Samni-
tum gloriam clarè ostendentia; Ne autem enco
mium magis quam historiam illustrissimæ Vr-
bis Aquilæ patriæ meæ contexere videar, mul-
ta relinquere præclariora expedit, potissimum
quæ ad tot illustrium familiarum nobilitatem
ciuiumque præstantiam pertinent, cum absolu
tum modo Imperatoris Federici elogium suf-
ficiat, quo gloriari poterit, dum eius manuum
Nobile opus ipsam esse promulgauit, & tum
ex ipsius loci vocabulo, tum ex victricium Im-
perialium signorum auspicijs Aquilæ nomine
inscribendam decreuit. Nunc verò vt quæ de
Aemilio Papiniano veluti per Satyram dicere
institueram, omnino concludam, constitutum
illud est, Virtutem ferro non extingui, eiusque
præmium æternitatem esse.

PERORATIO.

VAE de Æmilio Paulo iam dixi, etsi nequaquam paria illius ingenio, ac pro mei tamen studio possibilia, cum eius virtutes sensu hominum non possint aut cogitatione comprehendi, censeo equidem ipsum Diuino consilio ortum, Iurisprudentiæ ornamentis suaui quodam nexu colligari oportere: cum verò ipsam laudibus veluti vberrimis eloquentiæ torrentibus irrigatam aspersamque aspexerim, eripuit libertatem mihi dicendi eius panegyricorum gloria, cum eruditorum testimonio totiusque iudicio Græciæ, quinimò re ipsa summarum scientiarum virtutumque quam se cumque in partem vertat facilè princeps existat: licet enim omnes virtutes sint, attamen est species alia magis alia formosa, & illustris, sicut hæc enitet Iuris scientia: silentio inuolutis ijs quæ de ea affluenter dici possent vsquequaque efflorescentibus, cygnea namque voce opus esset, Isocratis suauitate, Hyperidis acumine, Aeschinis sonitu, atque vi Demosthenis suffulta, Iurisconsultorum prægrande decus qui ipsam Iurisprudentiam excoluere in quorum filo Papinianus multum omnibus gloria, & honore præstitit, aliquibus coloribus adumbrare enitar. Qua in re carmen illud mihi primò occurrit repetendum, quo clarissimus vir ille ob hanc iuris ciuilis scientiam sic appellatus à summo Poeta est.

Egregie cordatus homo Caius Aelius Sextus.

Plurimum namque ijs qui iuri dicendo præsunt, honoris, gratiæ, & dignitatis ius ciuile tribuere quis ignorat? cum vt Plutarchus Iurisprudentiam omnium scientiarum præclarissimam Pyndari testimonio appellat, sic Iurisconsultos omnibus numeris præstantes summa cum ratione nominabo. Quod enim præclarius, & illustrius quam honoribus, & Reipublicæ muneribus perfunctum, posse suo iure dicere id quod apud Ennium dicat Pythius Apollo, se esse eum vnde sibi si non populi, & Reges at omnes sui ciues consilium expetant?

Suarum rerum incerti quos ego mea ope ex
Incertis certos, compotesque consili
Dimitto, vt ne res temere tractent turbidas.

Est namque, vt de Oratore Cicero, sine dubio domus Iurisconsulti totius oraculum ciuitatis, cuius rei vt testis tunc Romæ erat Q. Mutij ianua, & vestibulum quod in eius infirmissima valetudine affectaque iam ætate maxima quotidie frequentia ciuium ac summorum hominum splendore celebrabatur, ita nunc (mihi liceat præsentibus vti exemplis atque viuis) Hieronymi Macchiauellij Præclariss. Iurisconsulti Bononiensis domum velut alterius Q. Mutij existimo, totius Vrbis Romæ itidem admirandum oraculum, quem etiam C. Aquilio æquandum fore censeo, cuius prudentiam Populus Romanus in cauendo non in decipiendo perspexerit, vt qui Iuris ciuilis rationem nunquam ab æquitate seiunxerit, qui tot annos, ingenium, laborem, fidem suam Populo Romano promptam expositamque habuerit, qui ita iustus & bonus vir fuerit, vt natura non disciplina consultus, ita peritus ac prudens, vt

ex iure

ex iure ciuili non scientia solum verum etiam bonitas nata esse videretur, cuius tantum ingenium erat, tam prompta fides ut quicquid inde haurires purum liquidumque te haurire sentires. Non ad leges XII. tabularum interpretandas quarum unum libellum obscurum valde, & aspersum vetustate bibliothecis omnium Philosophorum Cicero praeferebat, Ermodoro Ephesio in Italia exulanti opus fuisset, si illa aurea florensque aetas Macchiauellium iuris disertissimum, ac maximi animi virum cognouisset. Ut tamen illuc unde abij redeam, cum Iurisprudentiae celebritas adeò eminens sit, quòd eius sectatores immortalitate dignos reddat, omnes qui virtutem colunt admoneo, ut fortissimo quodam animi impetu, in hanc Iurisprudentiam mentis aciem defigant tanquam in illustrem disciplinam, ut patriae, ut parentibus, ut amicis adiumento esse possint, ac denique ut sibimet consulant, arbitror etenim nil aptius mortalibus contingere, ut aeternitate nominis ornari atque illustrari valeant. Nec labor aliquis illos fortasse deterreat, cum summi labores magna competenti gloria mitigentur, & quaenam gloria fulgentior quam quae optimos Iurisconsultos felices, & claros reddit? Fremant omnes licet, ut istud usurpem, dicam quid sentio, veteres inquam illos maius quiddam animo complexos fuisse, plus multo etiam vidisse videri quam quantum vestrorum ingeniorum acies intueri possit, eosdemque Iurisprudentiam summa veneratione honestasse, proindeque Solonem, Lycurgum, Draconem, aliosque latores legum uti Heroas suspexisse, quorum nihilominus leges si cum Romanis legibus conferantur, incredibile est quam sit omne ius ciuile praeter hoc nostrum inconditum, ac penè ridiculum, cum quantum praestiterint nostri maiores prudentia ingenioque caeteris gentibus, tantum leges Romanae praeualeant, ut illarum latores tanto ardentius admirari nos conueniat, & ex iuris cognitione laetitiam voluptatemque educere, atque etiam Iurisconsultos summo in honore dignitateque retinere, qua fortasse altius aut illustrius nihil.

LAVS DEO.

INDEX RERVM LOCORVMQVE INSIGNIVM

QVAE IN HOC LIBELLO CONTINENTVR.

A

B

C

D

E

F

G

H

I

F I N I S.

VENETIIS, M DC XIII.

Apud Bartholomæum Rodellam, Damiani Zenarij hæredem, sub candentis Salamandræ signo.

